

Een kijk op dekolonisatie

Vlaamse en Franse media over tien jaar onafhankelijkheid
in hun voormalige koloniën

Margeaux De Borger

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de Europese studies: transnationale en mondiale perspectieven

Promotor: prof. dr. Vera Hajto

Academiejaar 2024-2025

90 936 tekens

*Copyright informatie:
studiewerk van een student in het kader van de academische
opleiding en examenbeoordeling.
Na deze beoordeling vond geen correctie plaats
van het studiewerk.*

Ik verklaar me akkoord met de code of conduct van de faculteit Letteren voor
geloofwaardig auteurschap.

Abstract

Deze masterproef onderzoekt hoe de dekolonisatie van Congo en Algerije gerepresenteerd werd in Vlaamse en Franse televisiereportages, tien jaar na de onafhankelijkheid van beide landen. Aan de hand van een kwalitatieve, multimodale framingsanalyse worden de twee driedelige reportagereeksen *Kongo* (1970) en *L'Algérie dix ans après* (1972) geanalyseerd. Beide reportages bieden een inkijk in een decennium dat balanceerde tussen recente onafhankelijkheid en de eerste reflecties over dekolonisatie. Deze masterproef vertrekt vanuit de onderzoeksvraag: "Hoe worden kolonialisme en onafhankelijkheid gepresenteerd in Vlaamse en Franse mediaproducties over tien jaar onafhankelijkheid van Congo en Algerije?" Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van drie geselecteerde niveaus: de deelnemers, de historische en economische context en het narratief.

De analyse van de deelnemers toont aan dat de Franse reportagereeks een bredere waaier aan stemmen presenteert dan de Vlaamse reeks. In *L'Algérie dix ans après* krijgen Algerijnen, Franse gerespatieerden en voormalige militairen een spreekpositie, vaak met nadruk op emotionele beleving en persoonlijke herinneringen. In *Kongo* ligt de nadruk daarentegen op Belgische betrokkenheid na de onafhankelijkheid. Congoese stemmen blijven vaker anoniem of worden functioneel in beeld gebracht, met beperkte ruimte voor kritiek of nuance.

Wat betreft de historische en economische context valt op dat de Franse reeks sterk inzet op historische reconstructie via archiefbeelden en terugblijkt op de onafhankelijkheidsstrijd. Economische heropbouw wordt daarbij voorgesteld als een nationaal project. De Vlaamse reeks daarentegen toont nauwelijks archiefmateriaal en richt zich vooral op het Congo van 1970. Hierbij staan economische stabiliteit en investeringsmogelijkheden centraal. De koloniale geschiedenis blijft buiten beeld. Waar *L'Algérie dix ans après* op het verleden focust, richt *Kongo* zich op het heden en de toekomst.

Op narratief niveau balanceren beide series tussen breuk en continuïteit. De onafhankelijkheid wordt soms voorgesteld als een duidelijke breuk met het koloniale verleden, bijvoorbeeld via scènes die verwijzen naar verlies, melancholie of heropbouw. Tegelijkertijd blijven elementen van koloniale betrokkenheid zichtbaar, zoals de prominente rol van de Belgische ontwikkelingssamenwerking of de blijvende economische en sociale Franse invloed in Algerije.

Deze masterproef toont aan hoe televisie niet enkel historische gebeurtenissen documenteert, maar ook bijdraagt aan de constructie van postkoloniale herinneringen en identiteiten.

Dankwoord

Allereerst wil ik graag mijn promotor, prof. dr. Vera Hajto, bedanken voor haar uitstekende begeleiding van mijn masterproef. Ze heeft me doorheen het jaar met enthousiasme ondersteund en haar gerichte feedback stimuleerde mij om mijn onderzoek naar een hoger niveau te tillen.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar mijn ouders, die me gedurende mijn hele studie hebben gesteund en aangemoedigd. Bedankt om steeds met enthousiasme en interesse mijn schrijfofdrachten na te lezen en mijn masterproef met zoveel zorg en aandacht door te nemen.

Tot slot wil ik ook graag Flo bedanken voor zijn eindeloze vertrouwen in mij, ook op momenten waarop ik dat zelf even kwijt was. Ik zal altijd dankbaar zijn voor jouw aanwezigheid in mijn leven.

Inhoudstafel

Abstract	3
Dankwoord.....	4
Inhoudstafel.....	5
Inleiding	6
Status quaestionis	7
Bronnen en methodologische aanpak.....	9
1. Historische context.....	14
1.1 Algerije.....	14
1.2 Congo	15
2. Framing deelnemers	17
2.1 Geïnterviewden	17
2.2 Afweziggen	20
3. Framing historische en economische context	22
3.1 Historische referenties	22
3.2 Economische referenties.....	24
4. Narratieve framing	26
4.1 Een verhaal van breuk én continuïteit	26
4.2 Rol presentatoren.....	28
Conclusie.....	30
Bibliografie	32
Uitgegeven bronnen	32
Werken	32
Digitale informatie	35

Inleiding

In het naoorlogse Europa waren politici grotendeels blind voor de snel opkomende nationalistische bewegingen in de kolonies. Geen enkele Europese koloniale macht zag de naderende ineenstorting van haar overzeese imperia aankomen. Slechts weinigen in Europa konden zich voorstellen dat de koloniën zelfstandig zouden voortbestaan zonder buitenlandse controle.¹ In België illustreerde het dertigjarenplan van Jef Van Bilsen deze blindheid. Dit plan uit 1955 stelde een geleidelijke overgang naar autonomie in Congo voor, met onafhankelijkheid tegen 1985. De gedachte dat Congo ooit onafhankelijk zou worden stuitte op hevig verzet in België. Het dertigjarenplan werd vijf jaar nadien ingehaald door de realiteit. In 1960 verklaarde Congo zich onafhankelijk, ver voor de vooropgestelde termijn van 1985.² Ook in Frankrijk leefde de overtuiging dat het koloniale rijk eeuwig zou blijven bestaan. Tijdens de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog bleef de Franse regering vasthouden aan het idee dat Algerije een integraal onderdeel was van Frankrijk. Algerije werd na een bloedige oorlog onafhankelijk in 1962.³

Hoe werd deze onverwachte snelheid van dekolonisatie en de daaropvolgende vrijheid begrepen en verbeeld door deze twee voormalige koloniale machten? Deze masterproef biedt een inkijk in een decennium dat balanceerde tussen recente onafhankelijkheid en de eerste diepgaande reflecties over dekolonisatie. In dit decennium bood de opkomst van televisie een nieuw medium voor de verspreiding van beelden en verhalen over deze historische gebeurtenissen. In de jaren 1960 werd televisie zowel in Vlaanderen als in Frankrijk niet alleen een bron van entertainment, maar ook een krachtig educatief en informatief instrument.⁴ Deze masterproef analyseert hoe de dekolonisatie van Congo en Algerije in de media werd gepresenteerd. Dekolonisatie verwijst naar het uiteenvallen van koloniale rijken, voornamelijk in de tweede helft van de twintigste eeuw, maar ook naar de culturele kritiek op de restanten en nalatenschappen van koloniale overtuigingen en percepties in de hedendaagse westerse samenleving.⁵ Dekolonisatie wordt in dit onderzoek niet enkel gezien als een politieke gebeurtenis, maar ook als een proces van mentale en culturele verschuivingen.⁶

Ondanks de groeiende belangstelling voor postkoloniale studies en de rol van media in de constructie van culturele herinnering, is er weinig systematisch onderzoek gedaan naar hoe Vlaamse en Franse televisiereportages de eerste tien jaar onafhankelijkheid van Congo en Algerije hebben gerepresenteerd. De bestaande literatuur richt zich vaak op nationale contexten en legt onvoldoende nadruk op een internationale vergelijking van mediaproducties.⁷ Deze lacune vormt de kern van dit onderzoek. Een internationale vergelijking is relevant, omdat het de verschillen in nationale beeldvorming blootlegt en inzicht biedt in de mate waarin deze narratieven werden beïnvloed door de bredere Europese dynamiek van het dekolonisatieproces. Dit sluit aan bij de bredere onderzoeksagenda van de *Palgrave European Film and Media Studies* reeks, die zich richt op zowel

¹ Tony Judt, *Postwar: a history of Europe since 1945*. (London: Vintage books, 2010), 279–280.

² Patrick Develtere, 'Te snel gelijk wordt ongelijk: het dertigjarenplan van 1955 voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika', *De Gids op Maatschappelijk Gebied* 96, nr. 10 (2005): 3–13.

³ James McDougall, 'The Impossible Republic: The Reconquest of Algeria and the Decolonization of France, 1945–1962', *The Journal of modern history* 89, nr. 4 (2017): 772–811.

⁴ Évelyne Cohen, 'L'information entre contrôle, censures et libertés', in *La télévision des Trente Glorieuses: Culture et politique*, onder redactie van Avner Ben-Amos (Parijs: CNRS Éditions, 2013), 15–30; Hilde Van den Bulck, 'Het beleid van de publieke televisie: van hoogmis van de moderniteit naar postmodern sterk merk?', in *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis*, onder redactie van Alexander Dhoest (Gent: Academia Press, 2007), 59–84.

⁵ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, en Helen Tiffin, *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*. (London: Routledge, 2003), 63–67.

⁶ Georgi Verbeeck, 'Legacies of an imperial past in a small nation. Patterns of postcolonialism in Belgium', *European politics and society* 21, nr. 3 (2020): 292–306.

⁷ Alexander Dhoest en Hilde Van den Bulck, 'inleiding', in *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis* (Gent: Academia Press, 2007), 3–22.

historische als hedendaagse studies van film en media in een Europese context. De serie moedigt publicaties aan die vertrekken vanuit een vergelijkend, Europees perspectief en afstand nemen van een louter nationaal kader.⁸

De centrale onderzoeksvraag luidt: “Hoe worden kolonialisme en onafhankelijkheid gerepresenteerd in Vlaamse en Franse mediaproducties over tien jaar onafhankelijkheid van Congo en Algerije?”. Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de driedelige Vlaamse reportagereeks *Kongo* uit 1970 en de Franse driedelige reportagereeks *L’Algérie dix ans après* uit 1972. Maatschappelijk draagt dit onderzoek bij aan het debat over hoe samenlevingen omgaan met hun koloniale verleden. Door inzicht te bieden in de representatie van kolonialisme en onafhankelijkheid, kunnen deze analyses bijdragen aan een bredere discussie over de rol van media in de vorming van collectieve herinneringen en postkoloniale identiteiten.

Status quaestionis

Media spelen een cruciale rol in het vormen van publieke representaties van het geheugen. Beelden zijn niet louter illustraties maar bevatten zelf betekenis en zijn belangrijke dragers van kennis. De Britse academicus Darren Newbury benadrukt dat beelden kunnen fungeren als zelfstandige argumenten en complexe ideeën visueel kunnen overbrengen. Hij biedt een praktische benadering door beeldgebruik in te delen in drie categorieën: illustratief, analytisch en argumentatief. Dit onderscheid is relevant om te begrijpen hoe films en andere media herinneringen overbrengen, van passieve ondersteuning tot actieve deelname aan het geheugenproces.⁹ De Duitse literatuurwetenschapper Aleida Assmann merkt op dat individuele herinneringen vaak worden beïnvloed door de teksten, beelden en films die door de samenleving worden geproduceerd. Assmann wijst op het potentieel van media om herinneringen te manipuleren door het verleden opnieuw voor te stellen volgens specifieke agenda's. Deze manipulatie kan de oorspronkelijke ervaringen en verhalen vervormen, wat leidt tot een voorstelling van het verleden die mogelijk niet overeenkomt met de historische realiteit.¹⁰ Volgens de Belgische historicus Idesbald Goddeeris geldt dit ook voor de representatie van het koloniale verleden. De manier waarop media gebeurtenissen uit het verleden en de huidige situatie in voormalige koloniën presenteren, bepaalt in sterke mate hoe deze onderwerpen worden herinnerd en besproken binnen de samenleving. De media zijn hierbij een belangrijke factor in de vorming van het collectieve geheugen over het koloniale verleden.¹¹

Naast het collectieve geheugen is ook het cultureel geheugen van belang in dit onderzoek. Het concept van cultureel geheugen vindt zijn oorsprong in het werk van de Franse filosoof en socioloog Maurice Halbwachs, die stelde dat geheugen altijd sociaal gekaderd is. Dit idee werd verder uitgewerkt door de Duitse academicus Jan Assmann, die constateerde dat collectieve herinneringen ook symbolisch worden vastgelegd in teksten, beelden en rituelen. Volgens Assmann wordt het cultureel geheugen gekenmerkt door een voortdurende afwisseling tussen herinneren en vergeten.¹² De Duitse

⁸ Ib Bondebjerg, *Screening twentieth century Europe: television, history, memory*, Palgrave European Film and Media Studies (Cham: Palgrave Macmillan, 2020).

⁹ Darren Newbury, ‘Making Arguments with Images: Visual Scholarship and Academic Publishing’, in *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, onder redactie van Dawn Mannay en Luc Pauwels (Los Angeles: SAGE, 2020), 670–81.

¹⁰ Aleida Assmann, ‘Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past’, in *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, onder redactie van Karin Tilmans, Jay Winter, en Frank van Vree (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010), 35–50.

¹¹ Idesbald Goddeeris, ‘Beelden van het Belgische koloniale verleden’, in *Interculturaliteit en de geesteswetenschappen: Over grenzen, beelden en taal*, onder redactie van Idesbald Goddeeris, Nadia Lie, en Stefania Marzo (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2020), 163–88.

¹² Jan Assmann, *Cultural memory and early civilization: writing, remembrance, and political imagination* (New York: Cambridge University Press, 2011).

academicus Astrid Erll en de Iers/Nederlandse cultuurwetenschapper Ann Rigney benadrukken de actieve rol van de media bij de vorming van het cultureel geheugen. Ze stellen dat media fungeren als platform waar herinneringen worden gecreëerd, herhaald en verspreid.¹³ Jay Winter zet deze discussie voort door te wijzen op de spanning tussen geschiedenis en herinnering. Waar geschiedenis streeft naar objectiviteit, zijn herinneringen subjectief geladen met emotionele en morele waarden. Deze spanning is volgens Winter zichtbaar in culturele producten zoals films en monumenten, die vaak meer invloed hebben op de collectieve herinnering dan academische geschiedschrijving. Winter introduceert hierbij het concept van "sphere of historical remembrance", waarbij de verhalen die een natie vertelt over zijn verleden een gedeelde identiteit creëren.¹⁴

De Duitse academicus Wulf Kansteiner gaat specifiek in op de rol van films. Kansteiner benadrukt dat films een cruciale rol spelen binnen het onderzoek naar het cultureel geheugen. Hij merkt op dat deze erkenning pas laat tot stand kwam, aangezien films lange tijd door historici werden beschouwd als een onvolwaardig medium. Tot de opkomst van geheugenstudies hadden historici geen duidelijk kader om te analyseren hoe films omgaan met het verleden. Deze afwezigheid maakte het moeilijk voor historici om de waarde van film in de representatie van de geschiedenis te verwoorden en leidde er vaak toe dat ze vertrouwden op traditionele academische benaderingen die de unieke kwaliteiten van visuele media niet volledig vastlegden.¹⁵ De Engelse academicus James Chapman merkt op dat, ongeacht of een filmbeeld inderdaad is wat het beweert te zijn, geen enkele film een onbemiddelde reproductie is van de werkelijkheid. Films zijn sterk gemedieerde teksten: er zijn keuzes gemaakt over wat er gefilmd wordt, waar de camera geplaatst wordt, welke shots geselecteerd worden en in welke volgorde ze aan elkaar gemonteerd worden. De term film als historische bron valt uiteen in twee categorieën. Aan de ene kant films waarbij de empirische inhoud waarde heeft als historische bron: dit zijn non-fictiefilms, journaals en documentaires. Dit geldt ongeacht hoe sterk de bron is gemedieerd. In deze categorie passen de reportages die onderzocht worden in dit onderzoek. De tweede categorie bestaat uit de fictieve speelfilm waarbij de waarde van de films als historische bron wordt losgekoppeld van de empirische inhoud.¹⁶

De internationale literatuur over televisie richt zich vaak op de intentionele aspecten van de omroep, dit geldt ook voor Vlaanderen en Frankrijk. In de Franse literatuur wordt vooral gefocust op de institutionele geschiedenis van de Franse radio en televisie. De wetenschappelijke literatuur over de geschiedenis van de Vlaamse openbare omroep richt zich voornamelijk op de structurele aspecten. Tot op heden is er aanzienlijk minder aandacht besteed aan de productieprocessen, de programma's zelf en de rol van kijkers in de Vlaamse televisieliteratuur. Het boek *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis* is het enige basiswerk over de geschiedenis van de Vlaamse publieksomroep. Het geeft eerder een breed overzicht dan specifieke gevalstudies.¹⁷ Een gelijkaardige publicatie voor de Franse televisie is het boek *La télévision des Trente Glorieuses: Culture et politique*. Dit historisch werk geeft een collectief overzicht waarbij culturele, sociale en politieke onderwerpen worden samengebracht.¹⁸

¹³ Astrid Erll en Ann Rigney, 'Introduction: Cultural Memory and its Dynamics', in *Mediation, remediation, and the dynamics of cultural memory*, onder redactie van Astrid Erll en Ann Rigney (Berlijn: de Gruyter, 2012), 1–14.

¹⁴ Jay Winter, 'The performance of the past: memory, history, identity', in *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, onder redactie van Karin Tilmans en Frank van Vree (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010), 11–32.

¹⁵ Wulf Kansteiner, 'History, memory, and film: A love/hate triangle', *Memory studies* 11, nr. 2 (2018): 131–36.

¹⁶ James Chapman, 'Researching Film and History: Sources, Methods, Approaches', in *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, onder redactie van Dawn Mannay en Luc Pauwels (Los Angeles: SAGE, 2020), 452–62.

¹⁷ Alexander Dhoest en Hilde Van den Bulck, red., *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis* (Gent: Academia Press, 2007).

¹⁸ Évelyne Cohen en Marie-Françoise Lévy, red., *La télévision des Trente Glorieuses: Culture et politique* (Paris: CNRS Éditions, 2013).

De Amerikaanse academici Christopher Anderson en Michael Curtin hebben het over de *cultural turn* in de mediageschiedenis. Tegenover de traditionele geschiedenis *from above*, over instituties en regulering, plaatsen zij geschiedenissen *from below*, met aandacht voor concrete programma's en mediagebruik in het dagelijks leven.¹⁹ De masterproef *De dekolonisering van de geesten: "Hoe kan het cultureel geheugen de Belgische bevolking helpen om de beelden en gebeurtenissen uit Belgisch-Congo beter te kaderen?"* van Fien Aerts gaat dieper in op het begrip cultureel geheugen in relatie tot beeldmateriaal van Belgisch-Congo. Haar thesis focust op de periode tussen 1885 en 1960. Aerts onderzoekt hoe deze beelden en de bijbehorende gebeurtenissen zijn verankerd in het cultureel en collectief geheugen van de Belgische bevolking. Ze analyseert hierbij twee documentaires: *Congo, made in Belgium* uit 1984 en *Kinderen van de kolonie* uit 2018.²⁰ Literatuur met betrekking tot Frankrijk focust meestal niet op programma's over Algerije in de jaren 1970. De literatuur onderzoekt meestal de vroegere, koloniale periode tijdens de Algerijnse oorlog. Het boek *Radios et télévision au temps des événements d'Algérie: 1954-1962* onderzoekt de rol van media tijdens de Algerijnse oorlog en beschrijft hoe televisie geleidelijk opkwam naast het dominante medium van de radio. De artikelen in dit boek werpen licht op de relaties tussen politieke gebeurtenissen en de media.²¹

De bestaande literatuur biedt een solide basis voor het begrip van de koloniale herinneringen en de invloed van media hierop, maar richt zich weinig op vergelijkingen tussen landen en mediaformaten. Vlaamse en Franse reportages uit de jaren 1970 over de onafhankelijkheid van hun voormalige koloniën zijn nog niet eerder systematisch vergeleken. De bestaande studies richten zich voornamelijk op de invloed van media in een nationale context, terwijl een internationale vergelijking meer inzicht kan bieden in hoe verschillende Europese landen hun koloniale verleden representeren. Dit onderzoek vult deze lacune op door een vergelijkende analyse uit te voeren op de Vlaamse serie *Kongo* en de Franse reportageserie *L'Algérie dix ans après*. Daarbij bouwt dit onderzoek voort op de ideeën over cultureel geheugen van Assmann, Winter en Erll & Rigney om te begrijpen hoe televisiedocumentaires bijdragen aan de constructie van koloniale herinneringen. Door de inzichten van Newbury over visuele argumentatie en Chapman over de bemiddelde aard van filmbeelden te integreren, wordt onderzocht hoe deze documentaires specifieke interpretaties van kolonialisme en onafhankelijkheid construeren.

Bronnen en methodologische aanpak

Dit onderzoek is een vergelijkend onderzoek dat op een kwalitatieve manier zal worden gevoerd aan de hand van twee reportagereeksen. De Franse serie *L'Algérie dix ans après* uit 1972 bestaat uit drie afleveringen. De eerste aflevering *L'Algérie dix ans après: L'Algérie des Algériens* (86 minuten) maakt de balans op van een decennium onafhankelijkheid, door middel van interviews met Algerijnen.²² De tweede aflevering *L'Algérie dix ans après: L'Algérie des Français* (125 minuten) geeft het woord aan Franse Algerijnen, politici en soldaten.²³ De laatste aflevering *L'Algérie dix ans après: L'Algérie d'aujourd'hui* (82 minuten) behandelt Algerije in 1972, tien jaar na de onafhankelijkheid.²⁴ Deze reportageserie is online raadpleegbaar via de Franse streamingsdienst "INA Madelen". De Vlaamse serie *Kongo* bestaat ook uit drie afleveringen. De eerste aflevering

¹⁹ Michael Curtin en Christopher Anderson, 'Writing cultural history: the challenge of radio and television', in *Media History: Theories, Methods, Analysis*, onder redactie van Niels Brügger en Soren Kolstrup (Aarhus: Aarhus university press, 2002), 15–32.

²⁰ Fien Aerts, 'De dekolonisering van de geesten: "Hoe kan het cultureel geheugen de Belgische bevolking helpen om de beelden en gebeurtenissen uit Belgisch-Congo beter te kaderen?" (onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2022).

²¹ Michèle de Bussierre, Caroline Ulmann-Mauriat, en Cécile Meadel, red., *Radios et télévision au temps des événements d'Algérie: 1954-1962* (Parijs: Harmattan, 1999).

²² Igor Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens', reportage, *Quatrième mardi* (ORTF, 23 mei 1972).

²³ Igor Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français', reportage, *Quatrième mardi* (ORTF, 30 mei 1972).

²⁴ Igor Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui', reportage, *Quatrième mardi* (ORTF, 4 juli 1972).

focust zich op de figuur van Mobutu en duurt 44 minuten.²⁵ De tweede aflevering (46 minuten) behandelt meerdere thema's.²⁶ De laatste aflevering (44 minuten) behandelt het thema van jeugd en onderwijs.²⁷ Deze reportageserie is online raadpleegbaar via de website van het Vlaams instituut voor het archief. Door beide reportages met elkaar te vergelijken, analyseert deze masterproef het narratief en de framing die tien jaar na de dekolonisatie zijn ontstaan in beide landen.

Dit onderzoek vergelijkt Frankrijk met Vlaanderen en niet met Wallonië of België als geheel omwille van verschillende redenen. Ten eerste is er een onderscheid tussen Vlaanderen en Wallonië, wat het niet mogelijk maakt dit als geheel te behandelen. In het Franstalige deel van België is er meer interactie tussen Congolese en Belgische intellectuelen, zoals blijkt uit het boek *Conscience africaine* (1956), dat wordt beschouwd als het eerste politieke manifest van Congolese oorsprong. Vijf van de tien auteurs van dit boek waren Congolezen. In Vlaanderen daarentegen is het nog niet gelukt om werk van Congolese historici naar het Nederlands te vertalen, en het is pas recent dat Congolese historici worden uitgenodigd voor wetenschappelijke conferenties, die vaak in het Engels worden gehouden.²⁸ Daarnaast blijft in België het koloniale verleden nauw verweven met de interne spanningen tussen de Franstalige en Nederlandstalige gemeenschappen. Veel Vlaams-nationalisten hebben gepoogd zich te distantiëren van de Belgische koloniale erfenis, wat heeft geleid tot een complex politiek debat over de nationale verantwoordelijkheid.²⁹ De Belgische context is uniek vanwege de identiteitscrisis en het politieke landschap dat is gevormd door het Vlaams-nationalisme.³⁰ Tot slot is er ook geen bronnenmateriaal in de vorm van reportages beschikbaar voor onderzoek naar de Waalse visie in 1970. Omwille van deze verschillende redenen werd gekozen om enkel Vlaanderen te vergelijken met Frankrijk en niet België als geheel.

De keuze voor een vergelijking tussen Franse en Vlaamse reportages komt voort uit verschillende overwegingen. De onafhankelijkheidsbewegingen in Congo en Algerije verschilden aanzienlijk in hun mate van gewelddadigheid en snelheid. Deze factoren kunnen invloed hebben gehad op hoe beide landen terugblikten op de onafhankelijkheid van hun koloniën. De dekolonisatie van Congo (1960) was relatief vreedzaam en snel in vergelijking met de lange, gewelddadige strijd die plaatsvond in Algerije, waar de onafhankelijkheid tot stand kwam na de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog (1954-1962).³¹ De Belgische historicus Jean Stengers gebruikt de term "overhaaste dekolonisatie" om te verwijzen naar het snelle en slecht voorbereide proces van dekolonisatie in Congo in 1960.³² Daarnaast heeft België na de onafhankelijkheid van Congo nooit een sterke collectieve herinnering aan zijn koloniale verleden ontwikkeld. Dit stond in contrast met buurlanden zoals Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië, waar de nalatenschap van het kolonialisme sterk zichtbaar bleef in de publieke sfeer en regelmatig leidde tot binnenlandse debatten over het imperialistische verleden. België werd zowel als voormalig koloniaal rijk als in het aangaan van een publieke en wetenschappelijke discussie over deze periode beschouwd als een 'laatkomer'. Tot slot heeft België in vergelijking met zijn buurlanden relatief weinig aandacht gekregen in de internationale wetenschap over kolonialisme en postkolonialisme.³³

²⁵ 'Kongo - DEEL 1', reportage, *Grote reportage* (BRT, 10 juni 1970).

²⁶ 'Kongo - DEEL 2', reportage, *Grote reportage* (BRT, 19 juni 1970).

²⁷ 'Kongo - DEEL 3', reportage, *Grote reportage* (BRT, 23 juni 1970).

²⁸ S.E Kiangou en Idesbald Goddeeris, 'Congomania in Academia. Recent Historical Research on the Belgian Colonial Past', *Bijdragen En Mededelingen Betreffende de Geschiedenis Der Nederlanden* 126, nr. 4 (2011): 54-74.

²⁹ Elizabeth Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, New approaches to European history (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 428.

³⁰ Idesbald Goddeeris, 'Postcolonial Belgium: The Memory of the Congo', *Interventions* 17, nr. 3 (2015): 434-51.

³¹ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 137-178.

³² Jean Stengers, 'Precipitous Decolonization: The Case of the Belgian Congo', in *The Transfer of Power in Africa: Decolonization 1940-1960*, onder redactie van Prosser Gifford en Wm Roger Louis (New Haven: Yale university press, 1982), 321-25.

³³ Verbeeck, 'Legacies of an imperial past in a small nation. Patterns of postcolonialism in Belgium'.

Het onderzoek maakt gebruik van een multimodale framingsanalyse zoals gedefinieerd door de Belgische academici Renée Moernaut, Luc Pauwels en Jelle Mast.³⁴ Multimodaliteit verwijst naar het geïntegreerde gebruik van verschillende communicatieve middelen, zoals taal, beeld, geluid en muziek in multimodale teksten. Multimodaliteit benadrukt de complexiteit van communicatie en de noodzaak om rekening te houden met meerdere modi om volledig te begrijpen hoe betekenis wordt geconstrueerd en overgebracht in verschillende contexten. Dit omvat het begrijpen van de interactie tussen tekst en beeld, maar ook hoe geluid en andere zintuiglijke elementen bijdragen aan de vorming van betekenis in verschillende contexten. In de context van dit onderzoek kan de multimodale benadering nuttig zijn om te onderzoeken hoe tekst (zoals commentaar van verslaggevers) de betekenis van beelden kan sturen en hoe beide samen een bepaalde interpretatie vormen. Aangezien reportages zowel tekst als beeld bevatten, is een multimodale benadering waardevol om de wisselwerking te onderzoeken tussen de visuele en verbale inhoud van de reportages.³⁵

Moernaut, Pauwels en Mast ontwikkelden een multimodale framingsanalyse waarbij de structuur van hun model grotendeels geworteld is in de (multimodale) kritische discoursanalyse, semiotiek en framing. De methode gebruikt een multilevel toolkit die verschillende niveaus omvat (zie afbeelding 1). Elk niveau richt zich op specifieke aspecten van framing. De kern van de methode is het concept van frames en framing. Ze definiëren frames en framing als volgt: “Een frame is een immanent structurerend idee dat samenhang en betekenis geeft aan een tekst. Framing is dus het toepassen van een bepaald frame om een levensgebied te structureren: het gaat om het selecteren, op de achtergrond plaatsen, weglaten, uitbreiden en het benadrukken van bepaalde aspecten van een waargenomen realiteit in een tekst, het bieden van context en het suggereren van een bepaalde probleemdefinitie, oorzakelijke verantwoordelijkheid, morele evaluatie en/of behandelingsaanbeveling aan het publiek.”³⁶ Ze stellen dat hun model eerder moet worden benaderd als een toolkit waarbij elke onderzoeker het kan aanpassen of uitbreiden, afhankelijk van het onderzoeksopzet en onderwerp. Dit kan door een aantal belangrijke hulpmiddelen te selecteren. Moernaut, Pauwels en Mast merken op dat dit niet noodzakelijk problematisch is, er is niet één manier om een analyse van framing uit te voeren. Daarnaast kan ook één onderzoeker niet met de ultieme toolkit komen die in alle contexten toepasbaar is. Door openheid en flexibiliteit toe te staan, kan het voorgestelde model interacties tussen verschillende perspectieven vergemakkelijken.³⁷

Door deze flexibiliteit is het mogelijk om enkel de relevante niveaus te analyseren. In dit onderzoek zullen drie niveaus worden geanalyseerd: de framing van de deelnemers, de economische en historische framing en tot slot de narratieve framing. Deze drie niveaus zijn met elkaar verbonden binnen het model van Moernaut, Pauwels en Mast. In dit onderzoek wordt framing dus niet opgevat als drie losstaande categorieën, maar als onderling verweven niveaus die samen bijdragen aan hoe kolonialisme en onafhankelijkheid worden voorgesteld. Wie wordt afgebeeld en hoe? Wie is afwezig? Narratieve rollen, zoals schurken, helden of slachtoffers, kunnen ook veelzeggend zijn. Naast de deelnemers wordt ook de context onderzocht. Verbaal kan een titel of bijschrift ofwel onderwerpgericht of gebeurtenis-/contextgericht zijn. Een gebrek aan context of te algemene verwijzingen kunnen deelnemers veranderen in verre types waarmee we ons niet gemakkelijk kunnen identificeren, in tegenstelling tot individuen die in specifieke tijdsruimten leven. ‘Gewone’ mensen in ‘gewone’ omgevingen zullen ook eerder de aandacht trekken (saliency). De achtergrond kan ook deelnemers of gebeurtenissen op de voorgrond (de)legitimeren. Tot slot is het bij de narratieve

³⁴ Renée Moernaut, Jelle Mast, en Luc Pauwels, ‘Visual and Multimodal Framing Analysis’, in *The SAGE handbook of visual research methods*, onder redactie van Dawn Mannay en Luc Pauwels (Los Angeles: SAGE, 2020), 484–99.

³⁵ Theo Van Leeuwen, ‘Multimodality and Multimodal Research’, in *The SAGE handbook of visual research methods*, onder redactie van Luc Pauwels en Dawn Mannay (Los Angeles: SAGE, 2020), 464–83.

³⁶ Moernaut, Mast, en Pauwels, ‘Visual and Multimodal Framing Analysis’.

³⁷ Moernaut, Mast, en Pauwels, ‘Visual and Multimodal Framing Analysis’.

framing van belang om na te gaan welke vertellers (bronnen en journalisten) worden afgebeeld en hoe dit gebeurt.³⁸ Andere niveaus worden niet geanalyseerd omdat deze zich meer richten op technische elementen en minder relevant zijn voor de historische focus van dit onderzoek. Bovendien helpt deze afbakening om de analyse beheersbaar en theoretisch gefocust te houden.

Één van de beperkingen van dit onderzoek is de kleine hoeveelheid bronnen. Een onderzoek met een groter aantal bronnen is binnen het opzet van deze masterproef echter niet mogelijk. Voor vervolgonderzoek zou het mogelijk zijn om meerdere tv-programma's te analyseren en te kijken naar de verschillen of gelijkenissen tussen verschillende genres. Een andere beperking is de subjectieve interpretatie die inherent is aan de analyse van mediaproducties. Hoewel dit onderzoek gebruikmaakt van een gestructureerde methodologie om consistentie te waarborgen, blijft de interpretatie van beelden, teksten en verhalen afhankelijk van de achtergrond en de perspectieven van de onderzoeker. De externe validiteit van het onderzoek is beperkt vanwege de specifieke context waarin het is uitgevoerd. De resultaten zijn relevant voor Vlaamse en Franse mediaproducties in de onderzochte periode, maar het is niet vanzelfsprekend dat deze representaties vergelijkbaar zijn met die in andere landen, periodes of mediagenres. Om de externe validiteit te versterken, kan vervolgonderzoek worden uitgevoerd in een bredere geografische of temporele context of met een focus op andere vormen van media.

---

³⁸ Moernaut, Mast, en Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

Afbeelding 1: multimodale framingsanalyse³⁹

Verbal	Multimodal framing analysis toolkit	Visual
Naming and predicational strategies Ordering of lexical terms Overlexicalization versus deletion	(In)animate participants and attributes Presence or absence, categorization, connotation Narrative roles (villain, hero, victim ...)	Facial expression, gesture, props, size ... (Dis)connection, symmetry/similarity, repetition Relative size, focus Depictions of human beings, emotions
Choice for particular verbs Active/passive constructions, nominalizations Foregrounding/backgrounding/deleting of agents/patients/other specificities	(Inter)actions Transitivity (property of verbs), active/passive voice, abstraction	Vectors (e.g. gazes, arm lines) (Lack of) gaze Ordering of images (e.g. causality) Composition: centre/margin, foreground/middle ground/background
Personal pronouns Type of address	Positionality (Moral) alignment between participants inside/outside the picture frame	Point of view Distance Depth of field, focus, lighting Point of view, distance, contact, depth of field, focus, lighting First person perspective
Adverbs, prepositional constructions ... Event/context-centred versus subject-centred Recognizable people, in recognizable contexts	Context (time, space, causality ...) Presence or absence, character	Visual cues suggesting particular time-spaces Distance/angle/depth of field Emphasis on context/scene or subject Recognizable people, in recognizable contexts
Grammatical mood, modal auxiliaries, adjectives, adverbs Strong modality: high commitment, confidence	Modality (Degrees of) necessity, possibility, certainty, likelihood	Articulation of detail, background, colour (e.g. saturation), depth, light and shadow, tone ... Focus, depth of field, illumination, brightness, quality, texture, colour, tone
Juxtaposition, contrast, metaphors, metonyms, hyperbole, presupposition, personification, exemplification, ellipsis, inversion, rhetorical question, semantic reversal, stock phrases, one-liners ... Repetition, metaphor, metonym, ellipsis	Rhetorical figures Add deeper layers of meaning Foreground certain elements Make (parts of) the frame more convincing	Juxtaposition, contrast, metaphors, metonyms, hyperbole, presupposition, personification, exemplification, ellipsis, inversion ... Repetition, metaphor, metonym, ellipsis
Depiction of narrator: Naming and predicational strategies Depiction of quotes: modality and hedging, choice for particular quoting verbs Expert/'people like us' (legitimation of source) First person perspective Emotion, drama, the unexpected Placement in the structure of the news story Duration (reduction, expansion)	Narration (De)legitimization of narrators As a rhetorical device the narrative helps to communicate the frame effectively	Depiction of narrator: choice for particular attributes, pose, setting, distance... Narrator as focalizer: global, objective, subjective ... point of view Expert/'people like us' (legitimation of source) First person perspective Aesthetic, affective or graphic quality, the unexpected
Verbal icons, symbols, metonyms, (mythological) motifs, intertextual references Frame lines (structural) similarity Cultural resonance Repetition, placement (e.g. top versus bottom), size, incongruities in lay-out, frame lines, vectors (leading lines) ... on page/outlet/inter-source level	Intertextuality (direct/broader context) Key events, icons and symbols, myths ... Similar (multimodal) texts (e.g. same theme) Interaction on a page (layout), in an outlet, on inter-source level	Visual icons, symbols, metonyms, (mythological) motifs, intertextual references Frame lines, similarity Cultural resonance Repetition, placement (e.g. top versus bottom, centre versus margin), size, number of pictures, incongruities in layout, frame lines, vectors (leading lines) ... on page/outlet/inter-source level

³⁹ Renée Moernaut, Jelle Mast, en Luc Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

1. Historische context

1.1 Algerije

Frankrijk begon in 1830 met de verovering van Algerije, onder het voorwendsel van een diplomatieke schending door de Dey van Algiers. Algerije werd onder directe controle van Frankrijk gebracht en in 1848 formeel opgedeeld in drie departementen.⁴⁰ Frankrijk ontkende dat Algerije een natie kon zijn, omdat er voor 1830 geen autonome Algerijnse staat was geweest. Dit argument diende aanvankelijk ter rechtvaardiging van de koloniale verovering en werd later gebruikt om het Algerijnse nationalisme te delegitimeren.⁴¹ In tegenstelling tot andere kolonies werd Algerije beschouwd als integraal deel van Frankrijk, maar de moslimbevolking kreeg geen volwaardig burgerschap. De invoering van de *Code de l'indigénat* in 1881 institutionaliseerde raciale discriminatie en onderdrukking.⁴² De koloniale overheersing ging gepaard met grootschalige landonteigening ten voordele van de Europese kolonisten, de *pieds-noirs*. Hoewel de Europese aanwezigheid in Algerije veel groter was dan in andere kolonies, was deze aanwezigheid grotendeels geconcentreerd in de Algerijnse kuststeden.⁴³

Tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog vochten duizenden Algerijnse soldaten voor Frankrijk, in de hoop op meer autonomie in ruil voor hun inzet. Dit gebeurde echter niet. Op 8 mei 1945 werden demonstraties voor onafhankelijkheid in Sétif en Guelma door Franse troepen bloedig onderdrukt, met duizenden Algerijnse slachtoffers als gevolg. Dit versterkte het Algerijns verzet en leidde tot de oprichting van het Front de Libération Nationale (FLN) in 1954. Op 1 november 1954 begon de FLN een gewapende opstand tegen de Franse overheersing met als doel de volledige onafhankelijkheid van Frankrijk. Dit vormde de start van een langdurige oorlog.⁴⁴ De Franse autoriteiten reageerden met zware militaire repressie, waaronder het systematisch gebruik van marteling en verdwijningen.⁴⁵ Het Franse leger was erg betrokken bij de strijd, met name tijdens de Slag om Algiers in 1957, waar generaal Jacques Massu het Franse leger leidde in een hardhandige actie tegen de FLN-strijders. Binnen Frankrijk was er echter geen consensus. In april 1961 pleegden vier Franse generaals een staatsgreep, de ‘putsch van Algiers’, tegen president De Gaulle. Hieruit ontstond de Organisation de l’Armée Secrète (OAS), die bestond uit kolonisten en militairen die terreurdaden pleegden om de Franse aanwezigheid in Algerije te behouden.⁴⁶ Tegelijkertijd waren er interne conflicten langs Algerijnse kant: naast de strijd tussen het FLN en de rivaliserende Mouvement National Algérien (MNA) dienden ook tienduizenden Algerijnen, de zogenaamde Harkis, in het Franse leger.⁴⁷

Frankrijk raakte internationaal geïsoleerd, wat de druk op Parijs verhoogde om tot onderhandelingen over te gaan. De Algerijnse oorlog eindigde met de ondertekening van de Evian-akkoorden in maart 1962. Het akkoord kondigde een wapenstilstand en een referendum over onafhankelijkheid af. Op 5 juli 1962 werd Algerije officieel onafhankelijk onder leiding van Ben Bella.⁴⁸ Het geweld hield echter nog enkele jaren aan door acties van de oppositiegroep OAS. Na de onafhankelijkheid trachtte De Gaulle zich te profileren als pleitbezorger van de dekolonisatie, en Frankrijk als partner en morele

⁴⁰ James McDougall, *A history of Algeria* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 50-104.

⁴¹ Margaret A. Majumdar, *Postcoloniality: the French dimension* (New York: Berghahn Books, 2007), 119.

⁴² James McDougall, *A history of Algeria*, 103-126.

⁴³ Natalya Vince, ‘Algeria and France: Beyond the Franco-Algerian Lens’, in *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History*, onder redactie van Martin S. Shanguhya en Toyin Falola (United States: Palgrave Macmillan, 2018), 821–37.

⁴⁴ McDougall, *A history of Algeria*, 146-199.

⁴⁵ Vince, ‘Algeria and France: Beyond the Franco-Algerian Lens’.

⁴⁶ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 154-155.

⁴⁷ Vince, ‘Algeria and France: Beyond the Franco-Algerian Lens’.

⁴⁸ McDougall, *A history of Algeria*, 224-233.

leider van de ‘Derde Wereld’. Deze strategische herpositionering had onder meer tot doel de internationale reputatieschade als gevolg van de Algerijnse Oorlog te herstellen. Samenwerking, met name op technisch en educatief vlak, werd daardoor belangrijk.⁴⁹

1.2 Congo

De Belgische aanwezigheid in Congo ontstond vanuit de persoonlijke ambities van koning Leopold II, die aan het einde van de 19e eeuw streefde naar een eigen kolonie om België internationaal aanzien te verschaffen. In 1885 werd Congo-Vrijstaat opgericht als zijn privébezit, een status die bevestigd werd door de internationale gemeenschap op de Conferentie van Berlijn. De ontginning van natuurlijke rijkdommen zoals rubber en ivoor ging gepaard met grootschalig geweld en gedwongen arbeid, wat uiteindelijk leidde tot wereldwijde verontwaardiging en druk op België om in te grijpen. Onder deze druk nam de Belgische staat in 1908 de controle over, waarmee de Congo-Vrijstaat werd omgevormd tot Belgisch Congo. Hoewel de Belgische overheid beweerde een meer humane en ontwikkelingsgerichte aanpak te hanteren, bleven veel van de onderdrukkende structuren bestaan. De koloniale administratie bleef autoritair en paternalistisch, met beperkte inspraak voor de Congolese bevolking.⁵⁰ De economische exploitatie werd voortgezet, waarbij Belgische bedrijven en de staat profiteerden van de rijkdommen van het land. De kolonie leverde grondstoffen die cruciaal waren voor de Belgische economie.⁵¹

Na de Tweede Wereldoorlog nam het Congolese nationalisme toe, onder meer door de opkomst van een beperkte maar groeiende groep Congolezen die toegang hadden gekregen tot onderwijs. Deze Congolezen werden zich steeds bewuster van de structurele ongelijkheid binnen het koloniale systeem. De Belgische overheid reageerde traag en bleef vasthouden aan een stapsgewijze aanpak van politieke hervormingen. De spanningen liepen echter op en in januari 1959 braken in Leopoldstad (het huidige Kinshasa) gewelddadige rellen uit. Dit dwong de Belgische autoriteiten ertoe om de plannen voor Congolese onafhankelijkheid te versnellen.⁵² Op 30 juni 1960 werd Congo onafhankelijk, met Patrice Lumumba als eerste premier en Joseph Kasavubu als president.⁵³ Koning Boudewijn hield een speech tijdens de onafhankelijkheidsviering waarin hij benadrukte dat Congo's onafhankelijkheid het resultaat was van België's "beschavingsmissie". Hij benadrukte daarbij de ontwikkeling van infrastructuur, gezondheidszorg en onderwijs als Belgische verdiensten. Een daadwerkelijke mentale dekolonisatie was bij veel Belgen, waaronder Boudewijn zelf, echter nauwelijks aanwezig. In zijn eigen toespraak ging Patrice Lumumba hier krachtig tegenin: hij stelde dat de onafhankelijkheid het resultaat was van strijd en niet van Belgische vrijgevigheid. Lumumba bekritiseerde het koloniale verleden en drong aan op volledige politieke en economische soevereiniteit, wat tot openlijke spanningen leidde met koning Boudewijn.⁵⁴

Kort na de onafhankelijkheid brak er een crisis uit, gekenmerkt door muiterijen in het leger en de afscheiding van de provincie Katanga onder leiding van Moïse Tshombe. Om haar economische belangen te beschermen stuurde België militairen naar Congo zonder overleg met de nieuwe Congolese regering. Daarnaast verleende België steun aan de afgescheurde provincie Katanga en was

⁴⁹ Vince, ‘Algeria and France: *Beyond the Franco-Algerian Lens*’.

⁵⁰ Guy Vanthemsche, *Belgium and the Congo, 1885-1980* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 14-32.

⁵¹ Guy Vanthemsche, *Congo: de impact van de kolonie op België* (Tiel: Lannoo, 2008), 30-43.

⁵² Buettner, *Europe after empire*, 175-78.

⁵³ Vanthemsche, *Belgium and the Congo, 1885-1980*, 200-67.

⁵⁴ Buettner, *Europe after empire*, 181-86.

het betrokken bij de moord op Lumumba.⁵⁵ Deze periode van instabiliteit leidde uiteindelijk tot de opkomst van Joseph-Désiré Mobutu, die in 1965 de macht greep en een langdurige dictatuur vestigde.⁵⁶

---

⁵⁵ Emmanuel Gerard, ‘De Congocrisis (1960-1963): het bewijs van een mislukte dekolonisatie?’, in *Koloniaal Congo: Een geschiedenis in vragen*, onder redactie van Idesbald Goddeeris, Guy Vanthemsche, en Amandine Lauro (Kalmthout: Polis, 2020), 89–102.

⁵⁶ Vanthemsche, *Belgium and the Congo, 1885-1980*, 204.

2. Framing deelnemers

Wie wordt in beeld gebracht en op welke manier? En wie is afwezig? In dit hoofdstuk worden deze vragen behandeld. Deze vragen zijn van belang omdat geen enkele reportage een onbemiddelde reproductie is van de werkelijkheid.⁵⁷ De manier waarop geïnterviewden visueel en verbaal worden voorgesteld in reportages is niet neutraal, maar een vorm van framing. Framing houdt in dat mediaproducten via keuzes van beeld, taal, geluid en montage betekenis construeren.⁵⁸ Op basis van een analyse van de interviews in beide reeksen wordt in dit hoofdstuk nagegaan wie aan het woord komt en wie niet. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds archiefinterviews en anderzijds interviews die specifiek voor de productie van beide documentaires zijn afgenomen, omdat beide soorten een andere functie hebben. Archiefinterviews maken deel uit van de historische laag terwijl de nieuwe interviews gestuurd kunnen worden door de reportagemakers.⁵⁹ De archiefinterviews worden in hoofdstuk drie behandeld, waar ze worden geanalyseerd als onderdeel van de historische context.

2.1 Geïnterviewden

In de Franse serie *L'Algérie dix ans après* zijn de geïnterviewden gegroepeerd per aflevering, dit wordt duidelijk in de titels van de twee eerste afleveringen: *L'Algérie des Algériens* en *L'Algérie des Français*. Deze titels zijn zelf een vorm van framing, waarbij de reportagemakers suggereren dat er meerdere versies van Algerije bestaan, afhankelijk van het getoonde perspectief. Dat zorgt voor een duidelijke indeling waarbij elke groep spreekruimte krijgt en er een grote diversiteit aan geïnterviewden wordt getoond. Hierdoor kan de reeks ook duidelijk maken wie zij beschouwt als Algerijns en wie als Frans.⁶⁰

De eerste aflevering, *L'Algérie des Algériens*, maakt de balans op van tien jaar onafhankelijkheid aan de hand van Algerijnse getuigenissen. Hierbij komen Algerijnse burgers aan het woord: een taxichauffeur, winkelier, cafébaas, visser. Daarnaast worden ook Yacef Saadi en Djamilla Boupacha geïnterviewd, twee leden van het FLN-netwerk. Opvallend is dat op het einde van de eerste aflevering een oud pied-noir koppel wordt geïnterviewd, voor hun huis net buiten Algiers. Dit interview vormt een betekenisvol moment in de opbouw van de aflevering. Na een reeks Algerijnse getuigenissen komt dit koppel in beeld in een rustige, huiselijke setting. Dat zij aan het woord komen in de aflevering *L'Algérie des Algériens* suggereert dat de documentairemakers de pieds-noirs die in Algerije bleven wonen na de onafhankelijkheid beschouwden als Algerijnen. Dit wordt ook duidelijk in het daaropvolgend interview met Jean Maiolo. Hij wordt door de interviewer benoemd als “pied-noir architect en tegenwoordig Algerijns staatsburger en gemeenteraadslid van Algiers”.⁶¹ De term pieds-noirs verwijst naar Fransen die zich tijdens de koloniale periode in Algerije vestigden en daar tot aan de onafhankelijkheid in 1962 woonden. Het begrip werd pas in gebruik genomen na de Algerijnse onafhankelijkheid en groeide uit tot een krachtige groepsidentiteit onder de teruggekeerde Fransen.⁶² Ze voelden zich ongewenst, sociaal gemarginaliseerd en verraden door het dekolonisatieproces na hun vestiging in Frankrijk, hierdoor konden ze zich moeilijk integreren in de

⁵⁷ Chapman, ‘Researching Film and History: Sources, Methods, Approaches’.

⁵⁸ Van Leeuwen, ‘Multimodality and Multimodal Research’.

⁵⁹ Moernaut, Mast, en Pauwels, ‘Visual and Multimodal Framing Analysis’.

⁶⁰ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 1- L’Algérie des Algériens’; Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 2- L’Algérie des Français’.

⁶¹ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 1- L’Algérie des Algériens’.

⁶² Jean-Jacques Jordi, ‘The Creation of the Pieds-Noirs: Arrival and Settlement in Marseilles, 1962’, in *Europe’s Invisible Migrants*, onder redactie van Andrea L. Smith (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003), 61–74.

Frans samenleving. Ze vonden praktische en emotionele steun in de honderden nieuwe verenigingen die ontstonden om hun belangen te verdedigen.⁶³

In de tweede aflevering getiteld *L'Algérie des Français* worden Franse gerepatrieerden geïnterviewd. Naast Franse burgers worden ook Franse generaals geïnterviewd. Tot slot komt in deze aflevering ook een Harki aan het woord die nu in Frankrijk woont.⁶⁴ Hieruit blijkt dat de serie Harkis als Frans beschouwt. Harkis waren mobiele moslimeenheden die aan de Franse zijde vochten tijdens de onafhankelijkheidsoorlog. Na de onafhankelijkheid vluchtte een deel naar Frankrijk, waar ze vaak onder moeilijke omstandigheden in kampen werden gehuisvest.⁶⁵ In hun strijd voor hun rechten stelden de Harkis dat zij, net als de *pieds-noirs*, Fransen waren van over de Middellandse Zee die voor Frankrijk vochten.⁶⁶ In de aflevering *L'Algérie d'aujourd'hui* over het Algerije van 1972 worden enkel Algerijnen geïnterviewd.⁶⁷

De eerste en tweede aflevering verschillen niet alleen in termen van geïnterviewden, maar ook wat betreft emotionele representatie: de interviews in *L'Algérie des Français* zijn opvallend emotioneler dan in de uitzending over *L'Algérie des Algériens*. De aflevering *L'Algérie des Français* legt een sterke nadruk op de emoties van de personen die worden geïnterviewd. Deze nadruk komt voort uit de aard van de gestelde vragen, die peilen naar persoonlijke ervaringen en herinneringen. De aflevering toont lange stiltes na emotionele uitspraken en close-ups van de gezichten van de geïnterviewden. De aflevering wekt medelijden op met de Franse gerepatrieerden door huilende moeders te interviewen die hun kinderen zijn verloren en oude mannen die in eenzaamheid leven na hun terugkeer uit Algerije. De expliciete benoeming van hun status en hun persoonlijke lot in de nasleep van de oorlog verleent hen legitimiteit als slachtoffers, eerder dan als daders.⁶⁸ Dit staat in contrast met de eerste aflevering, waar er minder persoonlijke en emotionele verhalen te horen zijn van Algerijnen die familie verloren tijdens de onafhankelijkheidsoorlog.⁶⁹

Doorheen de reeks worden geïnterviewden met een hoge status gefilmd in formele kledij zoals een kostuum of uniform en in een setting die hun gezag onderstreept, zoals een bureau. Zo worden de Franse generaals Raoul Salan, Maurice Challe en Georges Buis geïnterviewd in hun kantoor, waarbij ze zittend aan een bureau of omringd door papieren in beeld komen.⁷⁰ Zowel Challe als Salan werden veroordeeld voor hun deelname aan de staatsgreep in 1961.⁷¹ Salan kreeg aanvankelijk de doodstraf (later omgezet in levenslang) en beiden kwamen later vrij na het verlenen van amnestie.⁷² Deze amnestie werd verleend in de context van een reeks amnestiewetten tussen 1962 en 1968 voor misdaden gepleegd tijdens de Algerijnse oorlog. Het belemmeren van gerechtelijke vervolging van misdaden begaan tijdens de Algerijnse Oorlog, evenals het afsluiten van de archieven voor onderzoek, fungeerde als krachtig middel om het verleden te verdoezelen. Deze officiële maatregelen slaagden erin om gedurende minstens twintig jaar de wantoestanden tijdens de Algerijnse oorlog grotendeels uit de Franse nationale herinnering te verdringen.⁷³

⁶³ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 455.

⁶⁴ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

⁶⁵ Yoav Gortzak, 'Using Indigenous Forces in Counterinsurgency Operations: The French in Algeria, 1954-1962', *Journal of strategic studies* 32, nr. 2 (2009): 307-33.

⁶⁶ Jordi, 'The Creation of the Pieds-Noirs: Arrival and Settlement in Marseilles, 1962'.

⁶⁷ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

⁶⁸ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

⁶⁹ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'.

⁷⁰ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

⁷¹ James McDougall, *A history of Algeria* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 229 .

⁷² Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 157.

⁷³ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 430-31.

De keuze van de Franse reportagemakers om ook Salan en Challe, twee veroordeelden, te interviewen wordt als volgt verwoord: “*En particulier, deux au moins de ceux qui vont parler se sont dressés contre l’État républicain et furent condamnés. La justice est passée, l’amnistie est venue, ils écrivent et parlent ailleurs. La télévision devait-elle, pouvait-elle, par conséquent les considérer comme des témoins comme les autres? Dans cette émission, on aura répondu que oui.*”⁷⁴ Deze keuze wordt in de reportage openlijk verdedigd: ondanks hun veroordeling beschouwt de reeks hen als legitieme getuigen van de geschiedenis. De reportagemakers stellen expliciet dat deze stemmen niet mogen worden uitgesloten, omdat ze “hun waarheid” verkondigen. Door hen een stem te geven, presenteert de reportage zichzelf als open en inclusief ten aanzien van de veelheid aan herinneringen, hoe controversieel ook. Deze positionering sluit aan bij de bredere intentie van de reeks: geen volledige geschiedschrijving bieden maar terugblikken aan de hand van persoonlijke getuigenissen.⁷⁵

Niet alleen de kritische perspectieven van Challe en Salan komen aan bod maar ook andere stemmen die kritisch zijn ten aanzien van zowel Algerije als Frankrijk. In de eerste aflevering uiten Algerijnse burgers kritiek op de sociale en economische situatie in Algerije. Ze klagen over corruptie, bureaucratie en het gebrek aan fundamentele verandering, ondanks de idealen waarvoor tijdens de onafhankelijkheidsoorlog gestreden werd. De interviews vinden plaats in cafés, op straat of in taxi’s, waarbij het achtergrondgeluid behouden blijft.⁷⁶ Deze visuele en auditieve keuzes versterken het gevoel van spontaniteit en zijn een voorbeeld van wat Darren Newbury omschrijft als argumentatief beeldgebruik, waarbij de setting zelf ook betekenis draagt.⁷⁷ In aflevering twee zijn het vooral de Franse gerepatrieerden die zich kritisch uitlaten, zij het vanuit een nostalgisch en koloniaal perspectief. Zo spreekt de voormalige arts Giraud zeer uitgesproken over de Franse regering die hen in de steek heeft gelaten en over het Algerijnse volk dat volgens hem niet klaar was voor zelfstandigheid. Zijn emotionele uitbarsting, inclusief tranen en lange stiltes, wordt zonder onderbreking getoond, wat zijn uitspraken extra gewicht geeft. De documentairemakers laten deze uitspraken ongemoeid, zonder expliciete tegenstem, wat hun legitimiteit versterkt in het narratief van de aflevering.⁷⁸ In aflevering drie klinkt nauwelijks kritiek, maar de inleidende voice-over maakt duidelijk dat sommige stemmen afwezig zijn: “de bekendste overlevenden konden zich niet uitspreken” omdat ze “niet de vrijheid hebben om zich uit te spreken.” Hierin klinkt impliciete kritiek op de persvrijheid en politieke situatie in Algerije in 1972.⁷⁹

De kritiek in de Vlaamse serie *Kongo* is beperkt, maar wordt impliciet geuit via suggestieve formuleringen van de reporter, Geerts. Zo stelt Geerts bijvoorbeeld dat: “*Nagenoeg gans Congo, blank en zwart, meent, op enkele uitzonderingen na, dat de generaal-president inderdaad de sterke man van Congo is.*”⁸⁰ Door de verwijzingen naar “enkele uitzonderingen” wordt gesuggereerd dat er dissidente stemmen bestaan, ook al worden ze niet getoond of geïnterviewd.⁸¹ *Kongo* toont een minder grote diversiteit aan geïnterviewden doordat kritische stemmen ontbreken. Daarnaast is er in de serie weinig ruimte voor emoties. De interviews zijn kort (gemiddeld 1,17 minuten) en vaak beschrijvend. Dit heeft te maken met het onderwerp van de vragen, die niet peilen naar emotionele ervaringen maar eerder naar feiten.⁸²

⁷⁴ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 2- L’Algérie des Français’.

⁷⁵ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 2- L’Algérie des Français’.

⁷⁶ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 1- L’Algérie des Algériens’.

⁷⁷ Newbury, ‘Making Arguments with Images’.

⁷⁸ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 2- L’Algérie des Français’.

⁷⁹ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 3- L’Algérie d’aujourd’hui’.

⁸⁰ ‘Kongo - DEEL 1’.

⁸¹ ‘Kongo - DEEL 1’.

⁸² ‘Kongo - DEEL 1’; ‘Kongo - DEEL 2’; ‘Kongo - DEEL 3’.

Tot slot zijn de afleveringen niet opgebouwd rond een bepaald thema, er zijn dan ook geen titels voor de afzonderlijke afleveringen. Als gevolg daarvan zijn de geïnterviewden niet gegroepeerd per aflevering. De drie afleveringen zijn thematisch opgebouwd, waarbij zowel Congolezen als Belgen aan het woord komen, maar met een sterke nadruk op de Belgische betrokkenheid.⁸³ Zo bespreekt de derde aflevering het thema van ontwikkelingshulp, onderwijs en religie, waarbij zowel Congolezen als Belgen aan het woord komen. Echter blijven de Congolese stemmen vaker anoniem of worden functioneel benoemd (bv. "student", "voorzitter"), zonder persoonlijke duiding, wat hun autoriteit als spreker vermindert. De serie verleent vooral legitimiteit aan de Belgische aanwezigen in Congo na de onafhankelijkheid. Belgische ontwikkelingshulpers en vrijwilligers worden gepresenteerd als geëngageerde krachten, vaak gefilmd terwijl ze werken, lesgeven of met lokale mensen samenwerken.⁸⁴

Dit staat in contrast met de Franse reeks, waar veroordeelde militairen als Salan en Challe een legitieme spreekpositie krijgen via visuele autoriteit (bureau, uniform) en volledige naamvermelding.⁸⁵ Deze positionering is bewust: de manier waarop geïnterviewden worden benoemd en in beeld gebracht draagt bij aan hun legitimiteit. Een achtergrond kan deelnemers op de voorgrond (de)legitimeren.⁸⁶ Daarnaast verschillen *Kongo* en *L'Algérie dix ans après* op vlak van indeling. Terwijl de Franse reeks één bevolkingsgroep per aflevering behandelt, werkt de Vlaamse reeks thematisch. In de serie *Kongo* keren dezelfde geïnterviewden doorheen de afleveringen regelmatig terug. Dit is niet het geval bij *L'Algérie dix ans après*, waar een grotere diversiteit aan geïnterviewden wordt getoond. Naast een verschillende indeling van de geïnterviewden is er tussen beide series ook een verschil in de emotionele representatie van de geïnterviewden. In de Franse serie ligt de nadruk meer op emoties dan bij de Vlaamse serie. Daar is enerzijds meer ruimte voor in de Franse serie doordat de interviews gemiddeld 3,37 minuten duren, driemaal zo lang als in de Vlaamse serie.⁸⁷ Daarnaast kan de nadruk op emoties het gevolg zijn van de expliciete focus van de Franse reeks op herinneringen. Herinneringen zijn namelijk inherent subjectief en emotioneel beladen.⁸⁸

2.2 Afwezigen

In *Kongo* staat de toenmalige leider Sese Seko Mobutu centraal, toch verklaart de presentator waarom Mobutu niet wordt geïnterviewd: "*Mobutu zelf heeft sinds een jaar besloten om niet meer tot de journalisten te spreken, althans niet meer in privégesprekken*".⁸⁹ Dat betekent dat de centrale figuur van de reeks visueel en narratief wel aanwezig is, maar niet via een eigen stem of interview uit 1970. Ondanks zijn afwezigheid schetst de reportage een positief beeld van Mobutu. Zo komen er geen oppositiefiguren of critici van het Mobutu-regime aan bod. Er is geen enkele geïnterviewde die Mobutu of zijn beleid openlijk bekritiseert. Wanneer de reporter vraagt naar oppositie, wordt dit door Congolese geïnterviewden zoals Joseph Ngalula ontkend of weggewuifd als persoonlijke meningsverschillen en geen echte oppositie. In de eerste aflevering worden enkele Vlamingen geïnterviewd die allen positief tot zeer positief zijn over Mobutu.⁹⁰ De enige concrete verwijzing naar kritiek betreft de vlugschriften in Katanga, maar deze anonieme stemmen worden door de reporter onmiddellijk gerelativeerd als "losstaande groepen".⁹¹ Dit terwijl België het afscheidingsregime van

⁸³ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'.

⁸⁴ 'Kongo - DEEL 3'.

⁸⁵ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

⁸⁶ Moernaut, Mast, en Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

⁸⁷ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'; 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'.

⁸⁸ Winter, 'The performance of the past'.

⁸⁹ 'Kongo - DEEL 1'.

⁹⁰ 'Kongo - DEEL 1'.

⁹¹ 'Kongo - DEEL 2'.

Moïse Tshombe in Katanga had gesteund in 1960, net na de Congolese onafhankelijkheid.⁹² Op geen enkel moment in de serie wordt actief gezocht naar meer uitgesproken oppositiestemmen.⁹³

In *L'Algérie dix ans après* wordt Houari Boumédiène, de leider van Algerije in 1972, niet geïnterviewd. De Franse reporter benoemt Boumédiène als een van de meest geheimzinnige staatsmannen waarbij niemand zijn exacte leeftijd noch de precieze stappen van zijn opkomst binnen de Algerijnse Revolutie kende.⁹⁴ Dit kan mogelijk een poging zijn om te verantwoorden waarom Boumédiène niet wordt geïnterviewd voor de reportagereeks.

De afwezigheid van de toenmalige leiders is een gelijkenis tussen beide series. Mobutu en Boumédiène worden niet geïnterviewd. Beiden kwamen aan de macht door het plegen van een staatsgreep in 1965.⁹⁵ Ze worden in de reportages enkel getoond via archiefbeelden. Op de archiefbeelden zal dieper worden ingegaan in hoofdstuk drie. Ondanks de afwezigheid van beide leiders schetsen de Vlaamse en Franse reeks een positief beeld over Boumédiène en Mobutu. Dit kan het gevolg zijn van de goede betrekkingen die beide landen onderhielden met hun ex-kolonies. België onderhield goede betrekkingen met Mobutu tot eind jaren 1980. Vanaf het einde van de jaren 1980 verslechterde de relaties doordat de regering van Mobutu internationaal steeds meer in opspraak kwam vanwege de schending van mensenrechten. Dit viel samen met het einde van de Koude Oorlog, wat hem politiek minder nuttig maakte voor het Westen.⁹⁶ Ook Frankrijk onderhield goede betrekkingen met Boumédiène in de jaren 1970. Samenwerking was een nieuw model voor postkoloniale relaties. Vanaf 1985 verslechterde de relaties met Boumédiène.⁹⁷

⁹² Charles Thomas, 'Secession and Separatism in Modern Africa', in *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History*, onder redactie van Martin S. Shanguhya en Toyin Falola (United States: Palgrave Macmillan, 2018), 729–57.

⁹³ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'.

⁹⁴ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

⁹⁵ Ademola Araoye, 'African Politics Since Independence', in *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History*, onder redactie van Martin S. Shanguhya en Toyin Falola (United States: Palgrave Macmillan, 2018), 681–728.

⁹⁶ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 187.

⁹⁷ Jean-Francois Daguzan, 'Les Rapports Franco-Algériens, 1962–1992. Réconciliation ou Conciliation Permanente?', *Politique étrangère* 58, nr. 4 (1993): 885–96.

3. Framing historische en economische context

Zowel de Franse als de Vlaamse reportagereeks bevatten historische en economische verwijzingen. Deze context speelt een cruciale rol in hoe het verleden wordt voorgesteld en geïnterpreteerd. Wanneer achtergrondinformatie ontbreekt of verwijzingen te algemeen blijven, worden de betrokken personen gereduceerd tot abstracte figuren, waarmee de kijker zich niet gemakkelijk kan identificeren.⁹⁸ Dit hoofdstuk analyseert de bredere (post)koloniale context die aan bod komt in beide series en onderzoekt welke elementen worden benadrukt.

3.1 Historische referenties

In de serie *Kongo* is er slechts één archiefbeeld aanwezig in de hele reeks: de openingsscène van de eerste aflevering. Die scène toont een parade met luxewagens en motards op een brede laan in Kinshasa waarbij Mobutu in een open wagen zit. Op de achtergrond weerklinkt het geluid van applaus en feestelijke muziek.⁹⁹ De afwezigheid van archiefbeelden kan een methode zijn om afstand te creëren tussen heden en verleden. Hoewel *Kongo* ook refereert naar andere historische gebeurtenissen, worden deze niet ondersteund door archiefbeelden, maar door beelden uit 1970. De reeks toont onder meer een laan waar in 1964 Europeanen werden geëxecuteerd, evenals huizen met kogelinslagen, beide fragmenten ondersteund door dramatische muziek.¹⁰⁰ Een andere mogelijke methode die de reportagemakers gebruiken om afstand te creëren met het koloniale verleden is de uitsluitende focus op de periode na de onafhankelijkheid van Congo in 1960. Het Belgische koloniale bewind komt niet aan bod. Andere historische gebeurtenissen zoals de moord op Lumumba of het geweld in de jaren zestig worden genoemd, maar zonder de rol van België hierin te benoemen.¹⁰¹ Mogelijk wil de serie hiermee het koloniale verleden afsnijden en daarmee ook de Belgische verantwoordelijkheden uit de koloniale periode. Deze stelling sluit aan bij de bredere academische consensus dat België pas vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw geleidelijk begon met het ontwikkelen van een collectieve herinnering aan zijn koloniale verleden.¹⁰²

In de Franse serie *L'Algérie dix ans après* bevat elke aflevering meerdere archiefbeelden. De reeks gebruikt archiefbeelden en archiefinterviews om historische gebeurtenissen te reconstrueren. Deze archiefbeelden zijn soms confronterend: de archiefbeelden van de confrontatie tussen het leger en de pïeds-noirs uit 1962 tonen gevechten en levenloze lichamen, begeleid door het geluid van schoten. Zoals in hoofdstuk twee werd aangetoond, speelt emotionele representatie een centrale rol in de Franse serie. Ook deze confronterende beelden dragen bij aan de emotionele waarde door het tonen van geweld.¹⁰³ Daarnaast richt *L'Algérie dix ans après* zich hoofdzakelijk op de periode 1954-1962, de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog. Gebeurtenissen zoals de Toussaint Rouge, de Slag om Algiers, de Evian-akkoorden en het daaropvolgende vertrek van de Fransen uit Algerije worden zowel benoemd als getoond door middel van archiefmateriaal en getuigenissen.¹⁰⁴ De derde aflevering biedt een chronologisch overzicht van de periode van 1962 tot 1972.¹⁰⁵

⁹⁸ Moernaut, Mast, en Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

⁹⁹ 'Kongo - DEEL 1'.

¹⁰⁰ 'Kongo - DEEL 2'.

¹⁰¹ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'.

¹⁰² Verbeeck, 'Legacies of an imperial past in a small nation. Patterns of postcolonialism in Belgium'.

¹⁰³ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'.

¹⁰⁴ Barrère; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

¹⁰⁵ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

De historische referenties in beide reeksen bestrijken verschillende tijdsperiodes en worden getoond aan de hand van verschillende soorten beelden. De Vlaamse serie focust zich op de periode na de Congolese onafhankelijkheid. Historische referenties zijn aanwezig, maar worden niet ondersteund door archiefbeelden. De reportagemakers kozen voor beelden uit 1970. Het gaat in de serie vooral om het heden. Het verleden wordt niet geanalyseerd, maar enkel aangestipt.¹⁰⁶ Dit in tegenstelling tot de Franse serie waar per aflevering meerdere archiefbeelden chronologisch getoond worden uit zowel de koloniale als postkoloniale periode. Dat verschil zegt iets over de doelstelling van beide series: *L'Algérie dix ans après* wil terugblikken op het verleden terwijl *Kongo* het heden wil tonen. Deze doelstelling wordt expliciet vermeld bij de Franse serie in het begin van de eerste aflevering en herhaald in de tweede aflevering. De reporter, de La Gorce, bemerkt dat de serie de geschiedenis van de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog niet wil herschrijven maar wilt terugblikken op deze periode en de gevolgen ervan. Hij stelt dat de serie, althans dat hoopt hij, bij zal dragen aan een beter begrip en een heldere blik op het verleden.¹⁰⁷ De La Gorce waarschuwt dat de uitzending vooral geen volledige geschiedenis van de Algerijnse oorlog biedt, maar eerder herinneringen oproept aan de periode van 1954 tot 1962, aan de hand van getuigenissen.¹⁰⁸

De doelstelling van de Franse reeks kan gekoppeld worden aan de bredere maatschappelijke missie van televisie in die periode in Frankrijk. In de periode tussen 1954 en 1974 groeide de televisie uit tot een massamedium en werd het geleidelijk de belangrijkste informatiebron voor de Fransen. In opeenvolgende ordonnanties werd voortdurend de missie van de publieke televisie bevestigd: de plicht om burgers te informeren en hun recht op onpartijdige en objectieve informatie te waarborgen.¹⁰⁹ Ook het Vlaamse televisiebeleid stelt zich in deze periode tot doel om haar kijkers te onderwijzen en hun kennis te verruimen, dit gaat gepaard met het ijveren voor culturele eenheid en eigenheid. Educatieve uitzendingen waren vaak een middel om Vlaamse normen en waarden te verspreiden.¹¹⁰ Vanaf het midden van de jaren 1960 tot het begin van de jaren 1970 maakten educatieve programma's meer dan een kwart tot meer dan een derde van het totale programma-aanbod uit.¹¹¹

De doelstellingen van objectiviteit die zowel de Vlaamse als Franse televisiezender zichzelf stelde moeten echter kritisch worden benaderd. Televisie helpt het sociaal geheugen op grote schaal vormgeven. Media proberen hierbij het gevoel van het verleden na te bootsen bij de kijker.¹¹² Een duidelijk voorbeeld hiervan is de verwijzing in *L'Algérie dix ans après* naar een herdenkingsmoment voor drie gesneuvelde Franse soldaten in 1958. Dit gebeurt op verschillende manieren. Eerst wordt een krantenartikel getoond met de titel "*trois soldats français prisonniers depuis 18 mois fusillés par les rebelles*" waarbij wordt ingezoomd op de foto van de drie soldaten. Daarna worden de namen van de drie soldaten één voor één getoond met het bijschrift "*mort pour la France*", ondersteund met het geluid van trompetten en tromgeroffel.¹¹³ Een herdenking zoals deze roept niet alleen de herinnering aan een historische gebeurtenis op maar vervult ook een belangrijke functie in het vormen van het sociaal en cultureel geheugen.¹¹⁴

¹⁰⁶ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'.

¹⁰⁷ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'.

¹⁰⁸ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

¹⁰⁹ Cohen, 'L'information entre contrôle, censures et libertés'.

¹¹⁰ Van den Bulck, 'Het beleid van de publieke televisie: van hoogmis van de moderniteit naar postmodern sterk merk?'

¹¹¹ Hilde Van den Bulck en Alexander Dhoest, 'Programmering: het precaire evenwicht tussen informatie, educatie, cultuur en ontspanning', in *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis*. (Gent: Academia Press, 2007), 173–98.

¹¹² Kansteiner, 'History, memory, and film'.

¹¹³ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

¹¹⁴ Peter Burke, 'Co-memorations. Performing the past', in *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, onder redactie van Karin Tilmans, Jay Winter, en Frank van Vree (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010), 105–18.

In zowel de Franse als de Vlaamse reeks vormt geschiedenis een geconstrueerde laag. Via archiefmateriaal, (archieff)interviews en hedendaagse beelden wordt het verleden gereconstrueerd en gecontextualiseerd. Verwijzingen naar sleutelgebeurtenissen uit de geschiedenis die deel uitmaken van het collectieve geheugen kunnen bepaalde associaties oproepen bij het publiek. Als zodanig kunnen ze frames contextualiseren, aanvullen of ondersteunen.¹¹⁵ Assmann wijst op het potentieel van media om herinneringen te manipuleren door het verleden opnieuw voor te stellen volgens specifieke agenda's. Deze manipulatie kan de oorspronkelijke ervaringen en verhalen vervormen, wat leidt tot een voorstelling van het verleden die mogelijk niet overeenkomt met de historische realiteit.¹¹⁶

3.2 Economische referenties

Naast de historische context speelt ook de economische context een rol in het construeren van betekenis. De aflevering *L'Algérie d'aujourd'hui* belicht de economische veranderingen in het onafhankelijke Algerije. Hierbij staat de zogenaamde agrarische revolutie centraal. De La Gorce bespreekt de landhervormingen, nationalisatie van eigendommen van pieds-noirs en de herverdeling van landbouwgrond. In de serie worden deze hervormingen voorgesteld als positief. Terwijl een reclamebord wordt getoond met het opschrift "*La revolution agraire: c'est une nouvelle vie, pour le monde rural... la revolution agraire: la terre et l'eau - richesses nationales a la disposition des travailleurs... la revolution agraire: c'est l'eau, le tracteur, l'ecole, au sein du monde rural*", stelt de La Gorce dat de agrarische revolutie voor de Algerijnen niet alleen een herverdeling van land is maar ook een noodzakelijke weg naar een menselijke transformatie.¹¹⁷ Deze positieve voorstelling toont niet de hele waarheid. Na de onafhankelijkheid worstelde Algerije met de opbouw van een nieuwe sociale en politieke orde. Landhervormingen en urbanisatie leidden tot sociale ontworteling en nieuwe economische structuren. Na 1962 implementeerde de Algerijnse staat agrarische hervormingen, waarbij land werd geherstructureerd in staatsboerderijen. Dit proces, bedoeld om economische ongelijkheid te verminderen, had ook ontwrichtende effecten op traditionele sociale structuren.¹¹⁸

De nadruk bij de Franse reportage ligt op de economische heropbouw als nationaal project. "Een volk dat werkt, is een volk dat vooruitgaat", stelt Boumédiène letterlijk in een fragment uit een Arabische toespraak met Franse ondertitels.¹¹⁹ Onder leiding van Boumédiène ontstond een periode van optimisme. Zijn regering richtte zich op de Arabisering en ontwikkeling van de zware industrie om een gevoel van nationale identiteit en economische zelfstandigheid te versterken. De overheid nam een nationalistische benadering aan die gericht was op het creëren van een verenigd en onafhankelijk Algerije.¹²⁰ De serie toont daarnaast beelden van het staalcomplex in Annaba, wat volgens de La Gorce een van de drie pijlers vormt van het nieuwe industriële Algerije, tezamen met het petrochemisch complex in Arzew en de gasfabriek van Skikda. De La Gorce interviewt jonge Algerijnse ingenieurs en technici, wat een narratief ondersteunt van Algerijnse capaciteiten in de plaats van koloniale afhankelijkheid. Daarnaast komt ook het petrochemisch complex van Hassi Messaoud ter sprake en de nationalisatie ervan in 1971. De reportage legt hierbij de nadruk op de directe overgang na de nationalisatie van Franse naar Algerijnse leidinggevenden. Na de scène van

¹¹⁵ Moernaut, Mast, en Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

¹¹⁶ Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past'.

¹¹⁷ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

¹¹⁸ Paul A. Silverstein, 'Rethinking colonialism and decolonisation in Algeria, 60 years later', *European journal of cultural and political sociology* 2, nr. 2 (2015): 89–121.

¹¹⁹ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

¹²⁰ J. NC Hill, 'Decolonization and the Challenges of Independence in Modern Algeria', *Intelligence & National Security* 24, nr. 4 (2009): 612–22.

het petrochemische complex wordt er overgegaan naar een interview met de directeur van de *école nationale d'administration* waar de La Gorce de vraag stelt hoe de directeur voorziet in de behoefte van leidinggevenden in Algerije.¹²¹

“Investeren is trouwens het codewoord in Congo 1970”.¹²² In tegentelling tot de Franse reeks, die economie voorstelt als een nationaal emancipatieproject, ligt de nadruk bij de Vlaamse reportage op het investeringspotentieel. De Vlaamse serie benadrukt de groei en stabiliteit van de economie. De watervallen van de Congostroom worden voorgesteld als mogelijkheden tot vestigingen van industrie. Ook investeringen komen aan bod. Tijdens een interview met de raadgever van de nationale bank en voorzitter van de maatschappij voor financiering en ontwikkelingshulp, legt Geerts hem de kritiek voor dat Congo te veel rekt op privé investeringen en te weinig publiek investeert.¹²³ Deze vraag kan voortkomen uit het feit dat eind jaren 1960 Congo meer dan twintig procent van de volledige investeringsportefeuille van de Generale Maatschappij van België vertegenwoordigde. België deed er in die periode alles aan om zijn economische belangen veilig te stellen.¹²⁴

Daarnaast interviewt Geerts een blanke zakenman die oproept tot het investeren in Congo: *“Wel ik denk dat als er mensen zijn die willen investeren, dat het nu hoog tijd wordt. Volgens mij is de toestand buitengewoon geëvolueerd sinds '65.”*¹²⁵ Geerts gaat hier verder op in door te stellen dat: *“Een nieuwe start mogelijk is mits het magische sleutelwoord: investeren, vrij uit te hanteren tegen een politiek gestabiliseerde achtergrond. Dat is Congo 1970.”*¹²⁶ De economie wordt gebruikt als bewijs van stabiliteit en toekomstpotentieel. Visuele argumentatie speelt hierbij een grote rol: helikopterbeelden van de Congostroom, indrukwekkende machines in de mijnbouw en moderne universiteitsgebouwen worden getoond. Toch wordt er op het einde van de tweede aflevering de opmerking gemaakt dat vele Congolezen het peil van voor de onafhankelijkheid nog niet hebben overschreden, ondersteund met beelden van een markt waar wachtrijen staat voor etenswaar en het geluid van huilende baby's. De scène wordt gevolgd door de eindscène van de aflevering waarbij Congolezen in authentieke klederdracht dansen in een veld, begeleid door muziek. Deze scène is bovendien ook de openingsscène van de aflevering.¹²⁷ Dit kan impliceren dat de serie de vooruitgang eerder in de toekomst zag dan in 1970.

Samenvattend hanteren de Vlaamse en Franse reportages een verschillende framing van de context. Waar de Franse reeks inzet op de koloniale periode vanaf de start van de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog aan de hand van archiefbeelden, presenteert de Vlaamse serie een toekomstgericht beeld zonder archiefbeelden en verwijzingen naar het koloniale verleden. Beide reportages creëren hun eigen werkelijkheid aan de hand van geselecteerde (archief)beelden en muziek.¹²⁸ Deze contextuele keuzes zijn bepalend voor de narratieve framing, die centraal staat in het volgende hoofdstuk.

¹²¹ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

¹²² 'Kongo - DEEL 2'.

¹²³ 'Kongo - DEEL 2'.

¹²⁴ Guy Vanthemsche, *Congo: de impact van de kolonie op België* (Tielt: Lannoo, 2008), 242.

¹²⁵ 'Kongo - DEEL 2'.

¹²⁶ 'Kongo - DEEL 2'.

¹²⁷ 'Kongo - DEEL 2'.

¹²⁸ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

4. Narratieve framing

De manier waarop media verslag doen van de geschiedenis beïnvloedt hoe deze onderwerpen worden herinnerd en besproken in de samenleving. Het narratief dat de media brengt is dus van belang.¹²⁹ Welk narratief wordt verteld door, in dit geval de reporter in een reportage, over tien jaar onafhankelijkheid? Deze narratieve analyse vormt het sluitstuk van deze multimodale framingsanalyse, waarbij deelnemers, context en narratief samen betekenis geven aan het dekolonisatieverleden. Zoals uiteengezet in de methodologie zijn deze drie niveaus onderling verbonden: de manier waarop deelnemers worden gepresenteerd beïnvloedt het narratief, terwijl de historische en economische context dit narratief ondersteunt of contrasteert.¹³⁰

4.1 Een verhaal van breuk én continuïteit

Zowel de Vlaamse serie *Kongo* als de Franse serie *L'Algérie dix ans après* schetsen een beeld van tien jaar onafhankelijkheid, waarin de gebeurtenissen soms worden voorgesteld als een breuk met het koloniale verleden en soms juist als een voortzetting ervan. Onder de categorie breuk vallen de thema's van melancholie, verlies en toekomstgerichtheid. Onder continuïteit valt de betrokkenheid tussen de landen en hun voormalige kolonie. Niet alleen de inhoud en vertelstem, maar ook suggestieve muziek ondersteunt deze framing.

*“Ongehinderd, in alle stilte, de doodse stilte van de ontelbare ruïnes die eens drie jaar geleden, vijf jaar geleden, zes jaar geleden bloeiende plantages waren. Waar de lach weerklonk van de arbeiders op de palm of koffievelden, waar kinderen speelden.”*¹³¹ Deze woorden uit *Kongo* worden begeleid door beelden van verwilderde plantages en ruïnes. Op de achtergrond versterkt mistroostige muziek de sfeer van verlatenheid. In een andere scène rijdt Geerts in een Jeep over een moeilijk toegankelijke weg en stelt dat *“Tal van wegen zijn onbruikbaar. Verscheidene wegen voor 1960 befaamd om hun toeristische schoonheid, zijn thans uiterst gevaarlijke routes.”*¹³² Ook in *L'Algérie dix ans après* zijn melancholische momenten terug te vinden, waarbij men beseft dat het verleden definitief weg is. Tijdens een scène in de haven stelt de La Gorce dat: *“Dans un coin du port, des cargos qui desservaient jadis l'Algérie pourrissent lentement, dévorés par la rouille. Seules ces épaves sont belles car elles portent des noms de là-bas, des noms qui parlent à l'imagination d'un pêcheur.”*¹³³ De verwijzingen naar rottende oude vrachtschepen die mooi blijven omdat ze namen dragen uit Algerije, namen die tot de verbeelding van een visser spreken worden gevolgd door een interview met een visser. De visser stelt dat hij alles heeft verloren, na deze uitspraak blijft het enkele seconden stil.¹³⁴

Het thema van verlies komt vooral in Franse serie aan bod, waarbij de verlieservaring van de pieds-noirs een terugkerend thema is doorheen de afleveringen. In *L'Algérie des Français* wordt uitgebreid stilgestaan bij de exodus van de Franse kolonisten na de onafhankelijkheid van Algerije. Interviews tonen persoonlijke verhalen van gerepatrieerden, die hun uitzichtloze situatie in Frankrijk schetsen. Velen voelden zich verraden door Frankrijk. Archiefbeelden tonen hoe mannen, vrouwen en kinderen Algerije verlaten, begeleid door dramatische muziek, terwijl een voice-over benadrukt dat zij *“hun grond en hun doden achterlaten”*.¹³⁵ In *L'Algérie des Algériens* wordt het verlies ook duidelijk gemaakt aan de hand van beelden van gebouwen in Algiers met de vermelding dat deze *“het hart vormden*

¹²⁹ Goddeeris, 'Beelden van het Belgische koloniale verleden'.

¹³⁰ Moernaut, Mast, en Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

¹³¹ 'Kongo - DEEL 2'.

¹³² 'Kongo - DEEL 2'.

¹³³ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

¹³⁴ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

¹³⁵ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'.

van het Algerije van de pieds-noirs”.¹³⁶ In *Kongo* komt het thema van verlies subtieler aan bod, onder andere via dramatische muziek en interviews die de teleurstelling over de postkoloniale periode weerspiegelen. De periode tussen 1960 en de tweede staatsgreep van Mobutu in 1965 wordt afgebeeld als een periode vol geweld, die periode werd afgerond in 1970, suggereert de reportage. De serie schetst een rooskleurig beeld vanaf het aan de macht komen van Mobutu: “Op vijf jaar tijd nu, heeft hij Congo inderdaad bijna tot die beloofde voorspoed gebracht”.¹³⁷ Echter werpt Geerts wel de kritische vraag op of Congo een democratie of een dictatuur is. Deze vraag beantwoordt hij niet, maar hij stuurt de kijker wel in een bepaalde richting: “Wij gaan ze voor u niet beantwoorden, dat gaat u zelf doen als u straks het hele programma heeft gezien en beluisterd. Één ding toch nog, vergeet toch niet in uw beoordeling dat een ontwikkelingsland geen industrieland is.”¹³⁸

Tot slot is het narratief van een breuk ook terug te vinden in de toekomstgerichtheid van beide reportagereeksen. Beide series richten zich op het proces van heropbouw en hoop op een nieuwe toekomst. In *L’Algérie dix ans après* wordt Algerije voorgesteld als een land dat zijn eigen geschiedenis aan het opbouwen is en zijn eigen ontwikkelingspad zoekt. De La Gorce stelt dat het land wil ontsnappen aan de ideologische beperkingen die op de meeste ontwikkelingslanden rusten. Daarnaast maken het economisch potentieel en de versnelde demografie Algerije tot één van de belangrijkste partners in deze regio, aldus de La Gorce.¹³⁹ *Kongo* toont ook een toekomstgericht beeld, vooral op economisch vlak, zoals besproken in het vorige hoofdstuk.¹⁴⁰

Dit toekomstgerichte narratief in de serie Vlaamse serie weerspiegelt een bredere Belgische houding ten aanzien van de herdenking van tien jaar Congolese onafhankelijkheid. Er werd niet echt iets herdacht maar er werd eerder vooruitgeblift op een mooie Belgisch-Congolese toekomst. Het verleden kwam enkel ter sprake ten gunste van het heden en de toekomst. De herdenking kwam niet ter sprake in het parlement, musea organiseerden geen tentoonstellingen en er kwam geen stormvloed aan publicaties over Congo. Op de dag van de herdenking, 30 juni 1970, zond de BRT een doordeweekse speelfilm uit.¹⁴¹ *Kongo* werd in de weken voordien uitgezonden.¹⁴² Naast het toekomstgericht perspectief als breuk in de serie *Kongo* is er ook een zekere mate van continuïteit, zoals blijkt uit volgend citaat: “Opnieuw starten, zoals het merkwaardig is dat het huidige regime in Kinshasa zijn hoofdkwartier heeft op de heuvel waar eens Henri Morton Stanley de Congostroom overstak. Een nieuwe start daar waar het eens begonnen was. Nieuw, voor de Congolese jeugd en de onze”.¹⁴³ Deze uitspraak impliceert dat de wederopbouw verliep via gekende actoren (Belgische projecten en missies).

Naast het narratief van een breuk, is tegelijkertijd ook het narratief van continuïteit aanwezig in beide series. In *L’Algérie dix ans après* zijn deze elementen subtieler aanwezig dan in *Kongo*. Frankrijk toont zijn invloed in Algerije op verschillende manieren. De landen blijven economisch verbonden, ondanks de onafhankelijkheid. De Franse maatschappijen bezaten in 1972 nog steeds 49 procent van de olieaandelen, aldus de La Gorce. Daarnaast is er ook culturele verbondenheid. In een interview met studenten stelt één van de studenten dat “alles wat ze geleerd hebben zijn Franse ideeën of op zijn minst gebaseerd op het Franse model”.¹⁴⁴ De Franse betrokkenheid bij Algerije, zoals getoond in

¹³⁶ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 1- L’Algérie des Algériens’.

¹³⁷ ‘Kongo - DEEL 1’.

¹³⁸ ‘Kongo - DEEL 1’.

¹³⁹ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 3- L’Algérie d’aujourd’hui’.

¹⁴⁰ ‘Kongo - DEEL 2’.

¹⁴¹ Bjorn Dierickx, ‘Culturele omgang met het eigen koloniale verleden in België 1970-2000: Bittere herinneringen aan een premature dekolonisatie en trotse herinneringen aan reusachtig vrijwilligerswerk avant-la-lettre’ (onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2015), 15-32.

¹⁴² ‘Kongo - DEEL 1’; ‘Kongo - DEEL 2’; ‘Kongo - DEEL 3’.

¹⁴³ ‘Kongo - DEEL 3’.

¹⁴⁴ Barrère, ‘L’Algérie dix ans après : 3- L’Algérie d’aujourd’hui’.

de reeks, was niet alleen ingegeven door nationale belangen, maar ook door het streven om een sterk imago uit te dragen naar de Derde Wereld. Frankrijk wilde een modelrelatie aangaan met Algerije om zich te profileren als een bondgenoot van postkoloniale landen.¹⁴⁵

Kongo brengt het blijvende belang van de katholieke missies en de Belgische ontwikkelingssamenwerking in Congo in beeld. Geerts stelt dat de missies een vaste waarde blijven. De serie toont een duidelijk onderscheid tussen de materniteitsafdeling van de staatsziekenhuizen en die van de missiezusters. Geerts stelt dat de verzorging in de staatsziekenhuizen te wensen overlaat, ondersteund door een lege zaal en triestige muziek. Daarna wordt het beeld getoond van een overvolle materniteitsafdeling van de missiezusters, waar twee moeders per bed liggen. Geerts stelt dat de meesten het ziekenhuis van de missies verkiezen. De derde aflevering toont verschillende concrete initiatieven van ontwikkelingssamenwerking, waaronder het Nationaal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek (INEAC), dat vanaf 1970 opnieuw onder Belgisch beheer werd geplaatst op vraag van Mobutu, de inzet van de internationale bouwcorps, en een experimenteel landbouwproject met sojabonen. De reporter omschrijft deze initiatieven als “*een greep uit de hoop*”.¹⁴⁶ Belgische ontwikkelingshulpverleners worden geïnterviewd en komen over als gedreven en betrokken. Wanneer Geerts één van hen vraagt of het ook zonder Belgische technische ondersteuning zou lukken, antwoordt de man dat dat op dit moment niet mogelijk is. Het is volgens Geerts de taak van de ontwikkelingssamenwerking om een leefbaar ontwikkelingspeil te bereiken in het binnenland van Congo.¹⁴⁷ Tien jaar na de speech van Boudewijn komen dezelfde ideeën naar voren in *Kongo*. Koning Boudewijn hield een speech tijdens de onafhankelijkheidsviering waarin hij benadrukte dat Congo's onafhankelijkheid het resultaat was van België's "beschavingsmissie," gestart door Leopold II. Hij presenteerde de infrastructuur, medische diensten, en educatie als Belgische gaven aan Congo.¹⁴⁸

4.2 Rol presentatoren

Ten slotte is het binnen de multimodale framingsanalyse belangrijk om op narratief niveau te analyseren wie de vertellers zijn en hoe ze in beeld worden gebracht. De achtergrond van Walter Geerts en Paul Marie de La Gorce verschillen aanzienlijk. Geerts werd in 1929 in Leopoldstad (huidig Kinshasa) geboren. Aanvankelijk werkte hij enkele jaren in het Tropisch Laboratorium van Leopoldstad, waarna hij in 1956 zijn journalistieke carrière begon bij Radio Belgisch Kongo. Vanaf 1960 tot aan zijn pensioen in 1989 was hij verbonden aan het Nationaal Instituut voor de Radio-omroep (NIR), waar hij actief was bij de Wereldomroep, de radionieuwsdienst en de televisienieuwsdienst. Zijn diepe belangstelling voor Congo, het land van zijn geboorte, vormde ook de inspiratie voor verschillende publicaties.¹⁴⁹ Zo schreef Geerts in 1970 *Binza 10: de eerste tien onafhankelijkheidsjaren van de Democratische republiek Kongo*. Geerts stelt hierin onder andere dat Lumumba ondemocratisch was en de moord op Lumumba een afrekening was onder lokale stammen.¹⁵⁰ *Binza 10* gold twee decennia als een standaardwerk over Congo in de jaren 1960.¹⁵¹ Later verscheen *Een recht van antwoord. Blanke koning, rode rubber, zwarte dood* (2004) als reactie op

¹⁴⁵ Reza Zia-Ebrahimi, 'Courting the former colony: Algeria's special position in French Third World policy, 1963', *The journal of North African studies* 17, nr. 1 (2012): 23–44.

¹⁴⁶ 'Kongo - DEEL 3'.

¹⁴⁷ 'Kongo - DEEL 3'.

¹⁴⁸ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 181.

¹⁴⁹ 'Voormalig VRT-journalist Walter Geerts overleden', het Nieuwsblad, 4 januari 2011, https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20110104_101.

¹⁵⁰ Walter Geerts, *Binza 10: de eerste tien onafhankelijkheidsjaren van de Democratische republiek Kongo* (Gent: Story-Scientia, 1970).

¹⁵¹ Ludo De Witte, 'Zinzen, de tanden van Lumumba en de VRT-Congoberichtgeving', Apache, 8 juli 2011, <https://apache.be/2011/07/08/zinzen-tanden-van-lumumba-en-vrt-congoberichtgeving>.

een controversiële BBC-documentaire over Leopold II.¹⁵² In 2005 schreef Geerts tot slot nog *Mobutu, de man van Kamanyola*, waarin hij zijn persoonlijke relatie met de Congolese president belichtte.¹⁵³ De keuze voor Geerts als presentator sluit aan bij de journalistieke cultuur in België tijdens de jaren 1960 en 1970, waarbij deskundige verslaggeving gebaseerd op praktijkervaring van groot belang was.¹⁵⁴

Anders dan Geerts, die in Congo werd geboren, had Paul-Marie de La Gorce geen persoonlijke band met Algerije als geboorteland. de La Gorce werd in 1928 geboren in Parijs. Zijn carrière begon in de vroege jaren vijftig als correspondent voor buitenlandse kranten. Daarna werkte hij als redacteur voor *Le Messager* en als medewerker bij de uitgeverij *Éditions de Montsouris*. Vanaf het einde van de jaren vijftig was hij actief als journalist voor bladen als *France-Observateur* en *Jeune Afrique*, waarmee hij zijn reputatie als kenner van internationale politiek verder uitbouwde. de La Gorce bekleedde verschillende leidinggevende functies in de mediawereld. Hij was directeur van het tijdschrift *L'Actualité* en trad op als commentator voor buitenlandse politiek bij de Franse publieke omroepen ORTF en TF1. Daarnaast produceerde hij televisieprogramma's en werkte hij als criticus en hoofdredactioneel medewerker voor *Le Figaro*. Als auteur publiceerde de La Gorce een groot aantal werken over militaire strategie, internationale verhoudingen en hedendaagse geschiedenis. Enkele belangrijke titels zijn *La République et son armée* (1963), *De Gaulle entre deux mondes* (1964) en *La Prise du pouvoir par Hitler, 1928-1933* (1983). Tot zijn laatste publicaties behoort *Le Dernier empire* (1996), waarin hij de veranderende wereldorde analyseert.¹⁵⁵

Naast een verschillende achtergrond nemen de reporters in *Kongo* en *L'Algérie dix ans après* ook verschillende rollen op zich. Ze hebben een verschillende mate van zichtbaarheid. In *Kongo* verschijnt Geerts zowel in de televisiestudio als tijdens de interviews, wat zorgt voor een persoonlijke stijl van journalistiek. De interviews lijken hierdoor meer op gesprekken, doordat zowel Geerts als de geïnterviewde in beeld komen.¹⁵⁶ In *L'Algérie dix ans après* daarentegen is de La Gorce enkel in de studio te zien. Tijdens de interviews stelt hij vragen, maar komt hij zelf niet in beeld. Die afwezigheid creëert een gevoel van autonomie en objectivering van de geïnterviewden.¹⁵⁷ De grotere zichtbaarheid van de Vlaamse reporter kan gezien worden als een bewuste keuze om de betrokkenheid van de journalist te benadrukken, wat mogelijk aansluit bij de Congolese achtergrond van Geerts.

¹⁵² Walter Geerts, *Een recht van antwoord: blanke koning, rode rubber, zwarte dood* (Antwerpen: Berghmans, 2004).

¹⁵³ Walter Geerts, *Mobutu: de man van Kamanyola* (Leuven: Davidsfonds, 2005).

¹⁵⁴ Nele Beyens, 'De betovering van het papier: journalistieke cultuur in België tussen 1950-1980' (onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2000), 95.

¹⁵⁵ 'LA GORCE (Paul-Marie de)', Fonds d'Archives, geraadpleegd 28 april 2025, https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/rechercheconsultation/consultation/pog/consultationPogN3.action?pogId=FRAN_POG_05&nopId=p-283vukruh--rvvbmznm5skh.

¹⁵⁶ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2'; 'Kongo - DEEL 3'.

¹⁵⁷ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

Conclusie

Uit de analyse van *Kongo* (1970) en *L'Algérie dix ans après* (1972) blijkt dat beide voormalige koloniale machten via media uiteenlopende herinneringen aan het koloniale verleden en het proces van dekolonisatie construeerden. Dit onderzoek toont daarbij aan de hand van een multimodale framingsanalyse het belang aan van de deelnemers, de economische en historische context en het narratief in de framing van tien jaar onafhankelijkheid van Congo en Algerije.¹⁵⁸ De twee reportagereeksen vertonen zowel gelijkenissen als verschillen in de reconstructie van dit verleden.

Zowel de Franse als de Vlaamse serie schetsen een beeld van tien jaar onafhankelijkheid waarin gebeurtenissen soms worden voorgesteld als een breuk met het koloniale verleden en soms juist als een voortzetting ervan. Thema's als melancholie, verlies en toekomstgerichtheid typeren de breuk, terwijl de betrokkenheid tussen de landen en hun voormalige kolonie wijst op continuïteit. Niet alleen de inhoud en vertelstem, maar ook suggestieve muziek ondersteunen deze framing. Beide series leggen de nadruk op een rooskleurige toekomst. Daarnaast bevatten *Kongo* en *L'Algérie dix ans après* melancholische scènes, waarbij duidelijk wordt dat deze periode als afgesloten wordt beschouwd. Het thema van verlies komt vooral in de Franse serie aan bod, waarbij de verlieservaring van de pieds-noirs een terugkerend thema is. In de Vlaamse reeks komt het thema van verlies subtieler aan bod, onder andere via dramatische muziek en interviews die de teleurstelling over de postkoloniale periode weerspiegelen. Het narratief van betrokkenheid legt de nadruk op de verbondenheid tussen de ex-kolonies en hun moederland. Frankrijk legt hierbij de nadruk op culturele en economische verbondenheid. Vlaanderen brengt het blijvende belang van de katholieke missies en de Belgische ontwikkelingssamenwerking in Congo in beeld.¹⁵⁹

Tussen *Kongo* en *L'Algérie dix ans après* zijn ook duidelijke verschillen aanwezig. De Vlaamse reportagereeks toont doorheen de drie afleveringen slechts één archiefbeeld, terwijl de Franse serie elke aflevering meerdere archiefbeelden bevat. De Vlaamse serie benoemt wel historische referenties, maar ondersteunt die met hedendaagse beelden uit 1970, niet met archiefmateriaal.¹⁶⁰ Hierdoor laat *Kongo* het koloniale verleden buiten beschouwing. De serie focust op het heden en de toekomst. Dit kan gezien worden als een bewuste poging om afstand te creëren tot het koloniale verleden en de Belgische rol daarin. *L'Algérie dix ans après* hanteert een andere aanpak door archiefbeelden en archiefinterviews te gebruiken om historische gebeurtenissen te reconstrueren. De Franse serie richt zich daarmee expliciet op het brengen van een verhaal over het verleden.¹⁶¹

Deze verschillen tussen de twee reportagereeksen weerspiegelen bredere nationale verschillen in hoe beide landen omgaan met hun koloniale verleden. Na de dekolonisatie was er een periode van stilte en weinig kritische reflectie op het koloniale verleden in België. De herinneringen aan de koloniale tijd werden vaak genegeerd of positief benaderd, met een focus op de vermeende voordelen van het kolonialisme voor België en Congo.¹⁶² In Frankrijk was er, hoewel aanvankelijk ook sprake was van verdringing, meer ruimte voor kritische reflectie op dit verleden.¹⁶³

¹⁵⁸ Moernaut, Mast, en Pauwels, 'Visual and Multimodal Framing Analysis'.

¹⁵⁹ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 2', 2; 'Kongo - DEEL 3'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

¹⁶⁰ 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 1'; 'Kongo - DEEL 3'.

¹⁶¹ Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'; Barrère, 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'.

¹⁶² Goddeeris, 'Beelden van het Belgische koloniale verleden'.

¹⁶³ Buettner, *Europe after empire: decolonization, society, and culture*, 431.

De verschillen in framing tussen Vlaanderen en Frankrijk tonen het belang aan van een vergelijkend Europees perspectief binnen de postkoloniale mediastudies, wat aansluit bij de onderzoeksagenda van de *Palgrave European Film and Media Studies* reeks.¹⁶⁴ Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op een bredere geografische of temporele context. Door te analyseren hoe Europese landen hun koloniale verleden representeren, kan inzicht worden verkregen in hoe media actief bijdragen aan de vorming van het collectief geheugen. Een proces waarin, zoals Assmann, Erll en Rigney stellen, herinneren en vergeten elkaar afwisselen.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Bondebjerg, *Screening twentieth century Europe*.

¹⁶⁵ Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past'; Erll en Rigney, 'Introduction: Cultural Memory and its Dynamics'.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

- Barrère, Igor. 'L'Algérie dix ans après : 1- L'Algérie des Algériens'. Reportage. *Quatrième mardi*. ORTF, 23 mei 1972.
- . 'L'Algérie dix ans après : 2- L'Algérie des Français'. Reportage. *Quatrième mardi*. ORTF, 30 mei 1972.
- . 'L'Algérie dix ans après : 3- L'Algérie d'aujourd'hui'. Reportage. *Quatrième mardi*. ORTF, 4 juli 1972.
- 'Kongo - DEEL 1'. Reportage. *Grote reportage*. BRT, 10 juni 1970.
- 'Kongo - DEEL 2'. Reportage. *Grote reportage*. BRT, 19 juni 1970.
- 'Kongo - DEEL 3'. Reportage. *Grote reportage*. BRT, 23 juni 1970.

Werken

- Aerts, Fien. 'De dekolonisering van de geesten: "Hoe kan het cultureel geheugen de Belgische bevolking helpen om de beelden en gebeurtenissen uit Belgisch- Congo beter te kaderen?" Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2022.
- Araoye, Ademola. 'African Politics Since Independence'. In *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History*, onder redactie van Martin S. Shanguhya en Toyin Falola, 681–728. United States: Palgrave Macmillan, 2018.
- Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths, en Helen Tiffin. *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*. London: Routledge, 2003.
- Assmann, Aleida. 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past'. In *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, onder redactie van Karin Tilmans, Jay Winter, en Frank van Vree, 35–50. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
- Assmann, Jan. *Cultural memory and early civilization: writing, remembrance, and political imagination*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Beyens, Nele. 'De betovering van het papier: journalistieke cultuur in België tussen 1950-1980'. Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2000.
- Bondebjerg, Ib. *Screening twentieth century Europe: television, history, memory*. Palgrave European Film and Media Studies. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
- Buettner, Elizabeth. *Europe after Empire: decolonization, society, and culture*. New approaches to European history. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

- Burke, Peter. 'Co-memorations. Performing the past'. In *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, onder redactie van Karin Tilmans, Jay Winter, en Frank van Vree, 105–18. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
- Bussierre, Michèle de, Caroline Ulmann-Mauriat, en Cécile Meadel, red. *Radios et télévision au temps des événements d'Algérie: 1954-1962*. Parijs: Harmattan, 1999.
- Chapman, James. 'Researching Film and History: Sources, Methods, Approaches'. In *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, onder redactie van Dawn Mannay en Luc Pauwels, 452–62. Los Angeles: SAGE, 2020.
- Cohen, Évelyne. 'L'information entre contrôle, censures et libertés'. In *La télévision des Trente Glorieuses: Culture et politique*, onder redactie van Évelyne Cohen en Marie-Françoise Lévy, 15–30. CNRS Éditions, 2013.
- Cohen, Évelyne, en Marie-Françoise Lévy, red. *La télévision des Trente Glorieuses: Culture et politique*. Paris: CNRS Éditions, 2013.
- Curtin, Michael, en Christopher Anderson. 'Writing cultural history: the challenge of radio and television'. In *Media History: Theories, Methods, Analysis*, onder redactie van Niels Brügger en Soren Kolstrup, 15–32. Aarhus: Aarhus University Press, 2002.
- Daguzan, Jean-François. 'Les Rapports Franco-Algériens, 1962–1992. Réconciliation ou Conciliation Permanente?' *Politique étrangère* 58, nr. 4 (1993): 885–96.
- Develtere, Patrick. 'Te snel gelijk wordt ongelijk: het dertigjarenplan van 1955 voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika'. *De Gids op Maatschappelijk Gebied* 96, nr. 10 (2005): 3–13.
- Dhoest, Alexander, en Hilde Van den Bulck. 'inleiding'. In *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis*, 3–22. Gent: Academia Press, 2007.
- , red. *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis*. Gent: Academia Press, 2007.
- Dierickx, Bjorn. 'Culturele omgang met het eigen koloniale verleden in België 1970-2000: Bittere herinneringen aan een premature dekolonisatie en trotse herinneringen aan reusachtig vrijwilligerswerk avant-la-lettre'. Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2015.
- Erl, Astrid, en Ann Rigney. 'Introduction: Cultural Memory and its Dynamics'. In *Mediation, remediation, and the dynamics of cultural memory*, onder redactie van Astrid Erl en Ann Rigney, 1–14. Berlijn: de Gruyter, 2012.
- Geerts, Walter. *Binza 10: de eerste tien onafhankelijkheidsjaren van de Democratische Republiek Kongo*. Gent: Story-Scientia, 1970.
- . *Een recht van antwoord: blanke koning, rode rubber, zwarte dood*. Antwerpen: Berghmans, 2004.
- . *Mobutu: de man van Kamanyola*. Leuven: Davidsfonds, 2005.

- Gerard, Emmanuel. 'De Congocrisis (1960-1963): het bewijs van een mislukte dekolonisatie?' In *Koloniaal Congo: Een geschiedenis in vragen*, onder redactie van Idesbald Goddeeris, Guy Vanthemsche, en Amandine Lauro, 89–102. Kalmthout: Polis, 2020.
- Goddeeris, Idesbald. 'Beelden van het Belgische koloniale verleden'. In *Interculturaliteit en de geesteswetenschappen: Over grenzen, beelden en taal*, onder redactie van Idesbald Goddeeris, Nadia Lie, en Stefania Marzo, 163–88. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2020.
- . 'Postcolonial Belgium: The Memory of the Congo'. *Interventions* 17, nr. 3 (2015): 434–51.
- Gortzak, Yoav. 'Using Indigenous Forces in Counterinsurgency Operations: The French in Algeria, 1954-1962'. *Journal of Strategic Studies* 32, nr. 2 (2009): 307–33.
- Hill, J. NC. 'Decolonization and the Challenges of Independence in Modern Algeria'. *Intelligence & National Security* 24, nr. 4 (2009): 612–22.
- Jordi, Jean-Jacques. 'The Creation of the Pieds-Noirs: Arrival and Settlement in Marseilles, 1962'. In *Europe's Invisible Migrants*, onder redactie van Andrea L. Smith, 61–74. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003.
- Judt, Tony. *Postwar: a history of Europe since 1945*. London: Vintage Books, 2010.
- Kansteiner, Wulf. 'History, memory, and film: A love/hate triangle'. *Memory studies* 11, nr. 2 (2018): 131–36.
- Kiangu, S.E, en Idesbald Goddeeris. 'Congomania in Academia. Recent Historical Research on the Belgian Colonial Past'. *Bijdragen en Mededelingen Betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 126, nr. 4 (2011): 54–74.
- Majumdar, Margaret A. *Postcoloniality: the French dimension*. New York: Berghahn Books, 2007.
- McDougall, James. *A history of Algeria*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- . 'The Impossible Republic: The Reconquest of Algeria and the Decolonization of France, 1945–1962'. *The Journal of Modern History* 89, nr. 4 (2017): 772–811.
- Moernaut, Renée, Jelle Mast, en Luc Pauwels. 'Visual and Multimodal Framing Analysis'. In *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, onder redactie van Dawn Mannay en Luc Pauwels, 484–99. Los Angeles: SAGE, 2020.
- Newbury, Darren. 'Making Arguments with Images: Visual Scholarship and Academic Publishing'. In *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, onder redactie van Dawn Mannay en Luc Pauwels, 670–81. Los Angeles: SAGE, 2020.
- Silverstein, Paul A. 'Rethinking colonialism and decolonisation in Algeria, 60 years later'. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 2, nr. 2 (2015): 89–121.
- Stengers, Jean. 'Precipitous Decolonization: The Case of the Belgian Congo'. In *The Transfer of Power in Africa: Decolonization 1940–1960*, onder redactie van Prosser Gifford en Wm Roger Louis, 321–25. New Haven: Yale University Press, 1982.

- Thomas, Charles. 'Secession and Separatism in Modern Africa'. In *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History*, onder redactie van Martin S. Shanguhya en Toyin Falola, 729–57. United States: Palgrave Macmillan, 2018.
- Van den Bulck, Hilde. 'Het beleid van de publieke televisie: van hoogmis van de moderniteit naar postmodern sterk merk?' In *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis*, onder redactie van Alexander Dhoest, 59–84. Gent: Academia Press, 2007.
- Van den Bulck, Hilde, en Alexander Dhoest. 'Programming: het precaire evenwicht tussen informatie, educatie, cultuur en ontspanning'. In *Publieke televisie in Vlaanderen: een geschiedenis*, 173–98. Gent: Academia Press, 2007.
- Van Leeuwen, Theo. 'Multimodality and Multimodal Research'. In *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, onder redactie van Luc Pauwels en Dawn Mannay, 464–83. Los Angeles: SAGE, 2020.
- Vanthsche, Guy. *Belgium and the Congo, 1885-1980*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- . *Congo: de impact van de kolonie op België*. Tiel: Lannoo, 2008.
- Verbeeck, Georgi. 'Legacies of an imperial past in a small nation. Patterns of postcolonialism in Belgium'. *European Politics and Society* 21, nr. 3 (2020): 292–306.
- Vince, Natalya. 'Algeria and France: Beyond the Franco-Algerian Lens'. In *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History*, onder redactie van Martin S. Shanguhya en Toyin Falola, 821–37. United States: Palgrave Macmillan, 2018.
- Winter, Jay. 'The performance of the past: memory, history, identity'. In *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, onder redactie van Karin Tilmans en Frank van Vree, 11–32. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
- Zia-Ebrahimi, Reza. 'Courting the former colony: Algeria's special position in French Third World policy, 1963'. *The Journal of North African Studies* 17, nr. 1 (2012): 23–44.

Digitale informatie

- De Witte, Ludo. 'Zinzen, de tanden van Lumumba en de VRT-Congoberichtgeving'. Apache. 8 juli 2011. <https://apache.be/2011/07/08/zinzen-tanden-van-lumumba-en-vrt-congoberichtgeving>.
- 'LA GORCE (Paul-Marie de)'. Fonds d'Archives. Geraadpleegd 28 april 2025. https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/rechercheconsultation/consultation/pog/consultationPogN3.action?pogId=FRAN_POG_05&nopId=p-283vukruh--rvvbmznm5skh.
- 'Voormalig VRT-journalist Walter Geerts overleden'. Het Nieuwsblad. 4 januari 2011. https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20110104_101.